

نامه بالندگی

نشریه داخلی دانشگاه فرهنگیان
● شماره پنجم ● مرداد ۱۳۹۷

تاریخ آموزش

- یادداشت سردبیر ۱ • چستی و چرایی برنامه درسی آموزش
- تاریخ در دانشگاه فرهنگیان ۲ • کاربرد پدیده‌های پیرامونی
- آموزش تاریخ ۵ • نقش فیلم مستند در آموزش تاریخ ۷ •
- نقش تاریخ شفاهی در آموزش تاریخ ۸ • ادبیات نمایشی تاریخی
- و تأثیر آن در ارتقاء روند آموزش تاریخ ۹ • نگاهی تحلیلی به
- درس دوم کتاب «تاریخ ایران و جهان (۳)» پایسه دوازدهم
- رشته علوم انسانی ۱۱ • ضرورت بازنگری اساسی دروس تربیتی
- موضوعی (PCK) رشته آموزش تاریخ ۱۳ • گزارشی از سلسله
- همایش‌های آموزش تاریخ ۱۴ • تجربیات برتر آموزش تاریخ
- معرفی کنفرانس‌ها ۱۷ • مصاحبه با دانشجو معلم ۱۸
- دستورالعمل آماده سازی معلمان تاریخ ۲۰ • معرفی کتاب ۲۲

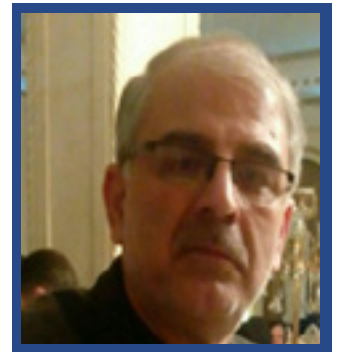

اساس، یکی از امتیازات معلم تاریخ، جدا از کتب درسی، انبوه منابع، ابزار و واسطه‌های آموزشی است که در اختیار دارد و می‌تواند در متن فعالیت‌های «یاددهی-یادگیری» از آنها استفاده کند، وی می‌تواند دانش‌آموزان و دانشجویان را برای آشنایی و درک بیشتر و بهتر تاریخ به آنها حواله دهد و زمینه رسیدن به اهداف غایی نظام آموزشی، که در اسناد بالا دستی آمده است را فراهم کند.

بر اساس سند چشم‌انداز بیست ساله و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، تقویت وحدت ملی و هویت ملی مبتنی بر اسلام و انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی و آگاهی کافی درباره تاریخ ایران، فرهنگ، تمدن و هنر ایرانی-اسلامی و اهتمام جدی به زبان فارسی، تقویت هویت ملی جوانان، متناسب با آرمان‌های انقلاب اسلامی، صیانت از وحدت ملی و انسجام اجتماعی با محوریت هویت مشترک اسلامی-ایرانی، وطن‌دوستی و افتخار به ارزش‌های اصیل و ماندگار اسلامی-ایرانی و اهتمام به برپایی جامعه مهدوی، مبنای اعتقادی و ارزشی تعیین اهداف نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران هستند.

بر این پایه، آموزش تاریخ، به عنوان یکی از دروسی که می‌تواند ما را برای رسیدن به اهداف فوق یاری کند، اهمیت ویژه دارد و برنامه‌ریزان دروس مقاطع مختلف تحصیلی از ابتدایی گرفته تا سطوح عالی دانشگاهی، دروسی را طراحی کرده‌اند تا سهم آموزش تاریخ در تحقق این اهداف فراهم شود؛ که این مطلب از طریق انتخاب محتوا و سازماندهی درست آن، انتخاب و عرضه شیوه‌های مناسب تدریس، فراهم آمدن مواد و امکانات آموزشی، اجرا و ارزشیابی درست این فرآیند، محقق می‌شود.

در این شماره نشریه، با توجه به فرآیند فوق، تلاش شده مطالبی در نظر گرفته شود که به اکثر عناصر مختلف دخیل در فرایند پرداخته شود. بدین لحاظ، از اساتیدی که در زمینه آموزش تاریخ و برنامه‌ریزی درس تاریخ صاحب‌نظر و تجربه هستند درخواست شده است تا در این زمینه ما را یاری کنند. امیدواریم مطالبی که عرضه می‌شود، قسمت اندکی از نیاز اهل علم را به مباحث آموزش محتوای تاریخ برطرف کند. این گام اول است؛ بسیاری از ابزارها، مطالب و موضوعات در زمینه آموزش تاریخ وجود دارد که، با توجه به محدودیت صفحات، در این نوشتار فرصت توجه جدی به آنها فراهم نشد. اگر انشاءالله فرصتی حاصل آمد، در شماره‌های بعدی به آنها هم خواهیم پرداخت. در پایان، از مدیریت بالندگی حرفه‌ای دانشگاه فرهنگیان و کارشناسان زحمتکش آن معاونت به دلیل فرصتی که در اختیار اینجانب قرار دادند تشکر می‌کنم و توفیق از خداست...

دکتر محمدرضا روزبهانی

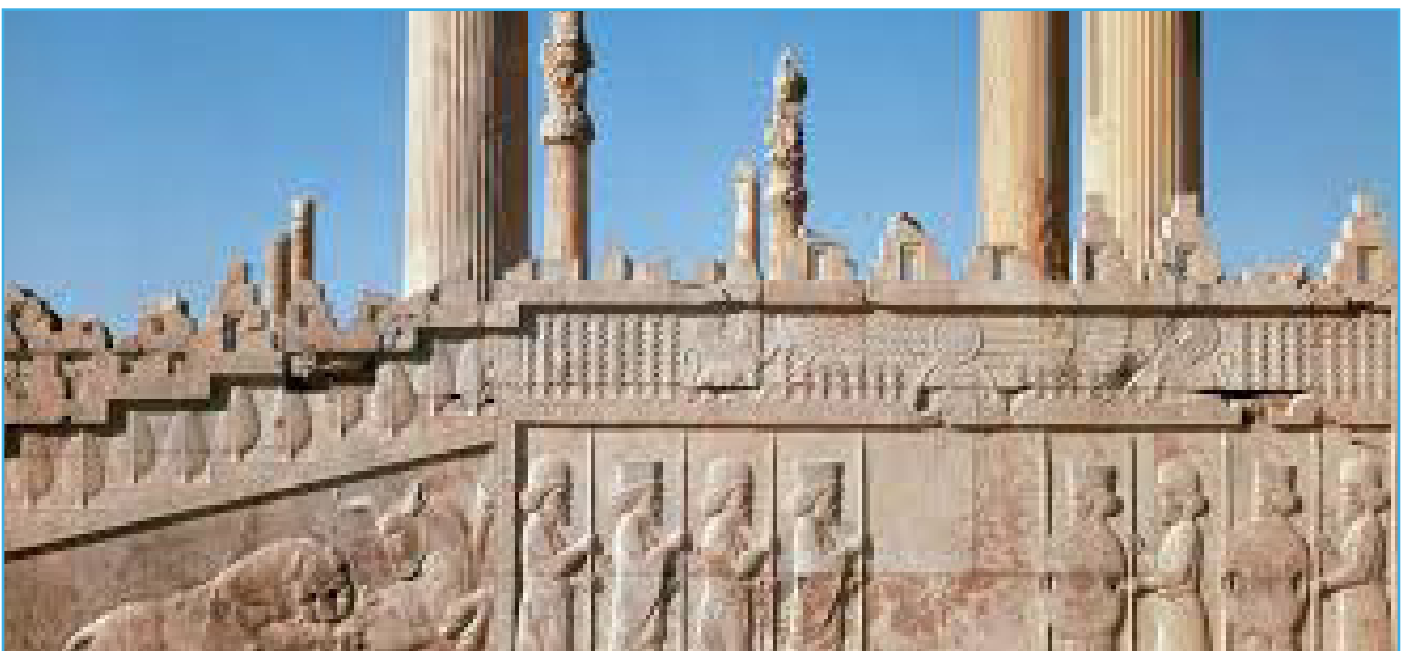
عضو هیئت علمی دانشگاه
فرهنگیان استان تهران

هر که ناموخت از گذشت روزگار

نیز ناموخت ز هیچ آموزگار

(رودکی)

روش‌های سنتی در آموزش تاریخ اگر توأم با شیوه‌های نوین آموزشی نباشد دیگر برای دانشجویان و دانش‌آموزان جذابیت لازم را ندارند. اگر با دقت بنگریم برای آموزش تاریخ ابزارهای آموزشی فراوانی وجود دارد، چرا که همه چیز پیرامون ما، حتی آنها که جدید می‌نمایند، نشانی از تاریخ دارند؛ بر این

چیستی و چرایی برنامه درسی آموزش تاریخ در دانشگاه فرهنگیان

دکتر نصرالله صالحی؛ عضو هیئت علمی، دانشگاه فرهنگیان
استان البرز

اشاره: نوشتار زیر مقدمه «برنامه درسی کارشناسی آموزش تاریخ» در دانشگاه فرهنگیان است. این برنامه درسی در سال ۱۳۹۶ در کارگروهی متشکل از استادان تاریخ تدوین و بعد از تأیید در مراجع مربوطه به تصویب وزارت آموزش عالی رسید و برای اجرا ابلاغ شد.

معرفی بنیادین رشته تاریخ

ایران زمین، به عنوان میهن و سرزمین ایرانیان در طول هزاره‌ها، فراز و نشیب‌های زیادی را پشت سر گذاشته است. هریک از رویدادهای تلخ و شیرین هزاره‌های گذشته، برگه‌ای از کتاب تاریخ کهنسال این سرزمین را تشکیل می‌دهد. امتیاز بزرگ ایران و تاریخ دیرینه آن به استمرار است که از گذشته‌های دور تاکنون شاهد بوده است. مگر نه اینکه در دوران باستان اقوام و ملت‌های مختلفی پایه‌گذار فرهنگ و تمدن شکوفایی بودند، اما در سیر حوادث تاریخی به فراموشی سپرده شدند و چیزی جز نام و نشان از آنان باقی نماند؟ اما ایران و تمدن ایرانی با سربلندی تمام، طوفان‌های بنیان‌کن را در سده‌های پیاپی پشت سر نهاد و از ماندن و بالیدن باز نماند و چنان دوام و استمرار یافت که از آن با عنوان معجزه تمدن ایرانی می‌توان یاد کرد. ایران زمین با چنین سابقه درخشانی در دوران باستان و نیز در

عصر اسلامی، دارای تاریخی کهن و پرافتخاری است که آگاهی از آن بر هر ایرانی واجب و ضروری است. این ضرورت بیش از همه متوجه فرزندان این سرزمین است. آنها میراث گذشته را به ارث می‌برند و لذا رسالت خطیر امانتداری را برعهده دارند. آنها باید آنچه بر این سرزمین رفته است را بخوانند و بدانند و با آگاهی کامل به این سرزمین عشق بورزند و برای سربلندی روزافزون آن آماده فداکاری و از خودگذشتگی باشند. مگر نه اینکه «حب الوطن من الایمان» از آموزه‌های معصومین است.

بنا بر اجماع نظر بیشتر مورخان و محققان، قلمرو ایران زمین به سبب موقعیت خاص و ممتاز جغرافیایی، طبیعی و سوق الجیشی خود، به مثابه بستر، معبر و چهارراه برخورد اقوام، ملل، فرهنگ‌ها و تمدن‌های کهنه و نو، پیوسته در معرض حوادث و شرایط عظیم و خطیر غیرمترقبه تاریخی و مطمحنظر مهاجران، مهاجمان، و جهان گشایان مختلف در طول تاریخ پرفراز و نشیب خود بوده است. اما، آنچه ضامن بقا و دوام آن، به رغم کثرت و تنوع قومی، دینی و فرهنگی آن شده است، چیزی جز روح همبستگی و هویت یکپارچه فرهنگی و تمدنی آن نبوده است. بی‌شک، تاریخ و سرگذشت مشترک ایرانیان، به مثابه تجلی‌گاه وحدت و انسجام ملی، سدی استوار در برابر زیاده‌خواهی‌های بیگانگان بوده است. از اینرو، پرداختن به سرگذشت تاریخی ایران، به عنوان پایه و اساس وحدت و هویت جمعی و ملی باید در نظام آموزشی دارای اجر و منزلتی خاص، و شأن و اعتباری ممتاز باشد. چنانکه در چند بند از بندهای سند چشم‌انداز بیست ساله به صراحت به ضرورت حفظ و تقویت هویت ملی اشاره شده است؛ از جمله بند ۶ «تقویت وحدت ملی و هویت ملی مبتنی بر اسلام و انقلاب اسلامی و نظام جمهوری اسلامی و آگاهی کافی درباره تاریخ ایران، فرهنگ، تمدن و هنر ایرانی-اسلامی و اهتمام جدی به زبان فارسی»؛ همچنین در بند ۱۵: «تقویت هویت ملی جوانان، متناسب با آرمان‌های انقلاب اسلامی». در بندهایی از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز بر اصل وحدت ملی تأکید شده است؛ از جمله بند ۱۹ «صیانت از وحدت ملی و انسجام اجتماعی با محوریت هویت مشترک اسلامی-ایرانی»، بند ۲۰ «وطن‌دوستی و افتخار به ارزش‌های اصیل و ماندگار اسلامی-ایرانی و اهتمام به برپایی جامعه مهدوی».

بی‌شک، تاریخ ایران یکی از ارکان اصلی هویت ملی ایرانیان است. حفظ و تقویت هویت ملی، در گرو آگاه‌سازی اقشار ملت به ویژه جوانان از تاریخ این سرزمین است. تنها با دستیابی به این هدف اصولی و راهبردی است که می‌توان به صیانت از

این رشته‌های تحصیلی، رشته علوم اجتماعی بود. دانشجویان در این رشته، با گذراندن واحدهایی از دروس تاریخ، جغرافیا و جامعه‌شناسی، بعد از دو سال موفق به دریافت درجه کاردانی شده و برای تدریس درس‌های تاریخ، جغرافیا و علوم اجتماعی در مقطع راهنمایی آمادگی پیدا می‌کردند.

رشته آموزش تاریخ در دانشگاه فرهنگیان

دانشگاه فرهنگیان به عنوان نهادی که رسالت سنگین تربیت معلمانی شایسته و حرفه‌ای را برعهده دارد، در نظام آموزشی خود شأن و جایگاه رشته تاریخ را به درستی در نظر داشته و برای آموزش آن، هم در رشته تخصصی تاریخ و هم در واحدهای عمومی تاریخ که در رشته‌های دیگر ارائه می‌شود، برنامه‌ریزی مطلوبی سامان داده است. از جمله بازنگری اساسی در سرفصل‌های دروس تاریخ، طراحی ملاک‌ها و سطوح، ابتکار در راهبردهای یادگیری و ارزیابی، به روز کردن منابع و محتویات هر واحد درسی، توجه به نیازهای جامعه امروز در آموزش تاریخ، توجه به کارکرد ویژه درس تاریخ در تربیت و شایسته‌محوری از جمله ویژگی‌های برنامه درسی رشته تاریخ است. برنامه حاضر حاصل این بازنگری است. این برنامه شامل چهاربخش: شایستگی عمومی (GK)، شایستگی تربیتی (PK)، شایستگی علمی (CK) و شایستگی تربیتی موضوعی (PCK) است.

هدف کلی برنامه:

هدف از رشته آموزش تاریخ در دوره کارشناسی آشنا ساختن دانشجویان با یک دوره تاریخ، فرهنگ و تمدن ایران، اسلام و جهان است. دانشجویان در این رشته تحصیلی با دانش و تفکر تاریخی آشنا می‌شوند، از اهمیت و جایگاه ایران در طول تاریخ آگاهی می‌یابند و تأثیر اسلام در تاریخ و فرهنگ ایران را درک می‌کنند. همچنین، تاریخ جهان را به صورت تطبیقی با تاریخ ایران می‌خوانند و مهارت مقایسه و ارزیابی در آنان تقویت می‌شود. تحولات معاصر و امروز ایران و جهان را در پرتو درک تاریخی بهتر می‌شناسند و به تجزیه و تحلیل آنها می‌پردازند، نگرش خلاق و انتقادی پیدا می‌کنند و از داوری‌های سطحی دوری می‌جویند.

اهداف/شایستگی‌های مورد انتظار در برنامه درسی

انتظار می‌رود دانشجومعلمان در پایان دوره بتوانند:

* با شناخت میراث تاریخی و تمدنی ایران، فرصت‌های یادگیری را برای تقویت روحیه میهن‌دوستی، و آگاهی از جایگاه فرهنگ و

منافع و مصالح ملی و حفظ تمامیت ارضی ایران زمین امیدوار بود. دانش‌آموزان و دانشجویان امروز، مدیران و مسوولان فردای این کشور خواهند بود، مطالعه و شناخت تاریخ ایران، سهم مهمی در تقویت روح میهن‌دوستی آنان ایفا خواهد کرد.

در ایران، آموزش نوین با تأسیس دارالفنون آغاز شد. در این نهاد آموزشی، «تاریخ» به عنوان رشته‌ای مستقل تعریف نشده بود. بلکه، تاریخ در پیوند با دانش نظامی معنا پیدا می‌کرد. با تأسیس انجمن معارف در سال ۱۳۱۵ ق، دومین گام در سیر تحول تعلیم و تربیت سنتی به نظام آموزشی نوین برداشته شد. نخستین بار محمدعلی فروغی اقدام به تألیف و تدوین کتاب درسی تاریخ با عنوان «تاریخ مختصر ایران» کرد. با تأسیس مدرسه سیاسی در سال ۱۳۱۷ ق. سومین گام در زمینه توسعه نظام آموزشی نوین برداشته شد. در این مرحله بود که دانش تاریخ جایگاه و منزلت خاص یافت. درس تاریخ یکی از درس‌های اصلی مدرسه سیاسی شد. فروغی که علاوه بر ریاست مدرسه سمت معلمی نیز داشت، اقدام به تألیف کتاب‌های درسی تاریخ نظیر «تاریخ قرون وسطی»، «تاریخ جدید» و «تاریخ معاصر» کرد.

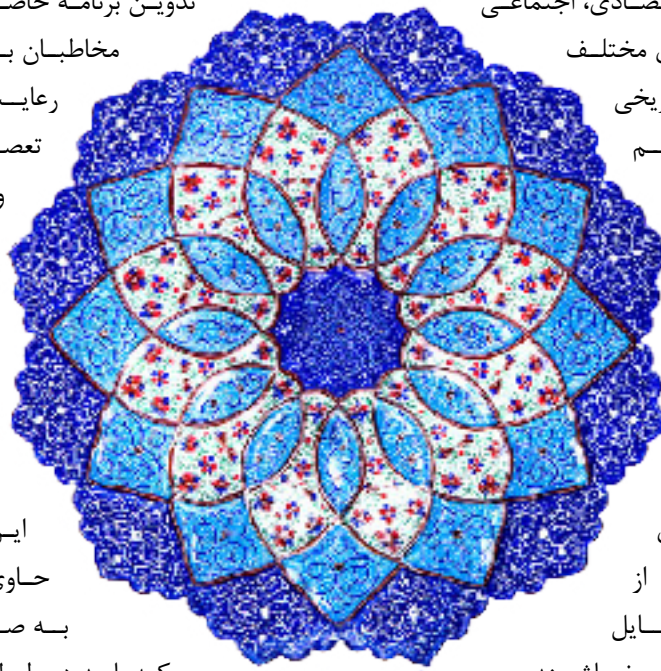
با تأسیس مدرسه‌ای به نام «دارالمعلمین مرکزی» در سال ۱۲۹۷ ش. از سوی میرزا ابوالحسن فروغی، نظام آموزشی جدید که در حال تکوین و تکامل بود، گامی فراتر گذاشت و تربیت معلمانی برای مدارس ابتدایی و عالی را در دستور کار خود قرارداد. بعدها دارالمعلمین مرکزی به دارالمعلمین عالی تبدیل شد. در هر دو مدرسه مزبور رشته تاریخ از جمله نخستین رشته‌های تحصیلی بود. دارالمعلمین عالی در ادامه به «دانشسرای عالی» تبدیل شد و بعدها با تأسیس دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات جای دانشسرای عالی را گرفت. در هر سه نهاد مزبور رشته «تاریخ و جغرافیا» یکی از اصلی‌ترین رشته‌های تحصیلی بود. بنابراین، می‌توان گفت سابقه آموزش تاریخ در تعلیم و تربیت جدید به بیش از صد سال می‌رسد.

بعد از تأسیس دانشگاه، دانشسراها نیز در سطح مقدماتی و عالی کم و بیش به فعالیت خود ادامه دادند. در سال ۱۳۵۲ ش، تشکیلات اداری و آموزشی جدید دانشسرای عالی شامل دانشکده تربیت معلم علوم، دانشکده تربیت معلم ادبیات و علوم انسانی، دانشکده علوم تربیتی به تصویب رسید. در سال ۱۳۵۳ ش، دانشسرای عالی به «دانشگاه تربیت معلم» تغییر نام یافت. پس از انقلاب اسلامی، تحولات زیادی در عرصه آموزش عالی پدید آمد. از جمله در سال ۱۳۶۱ ش. اساسنامه جدید مراکز دو ساله تربیت معلم در شورای عالی آموزش و پرورش برای تربیت معلمان ابتدایی و راهنمایی در ۱۲ رشته به تصویب رسید. یکی از

بر مبنای جهت‌گیری‌های جدیدی تدوین شده است. از جمله جهت‌گیری‌های اصلی می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- * توجه به آموزش تاریخ در موقعیت‌ها. در این جهت‌گیری آموزش تاریخ از روش صرف نظر خارج شده و ماهیت عملی نیز یافته است. در درس‌هایی که بیشتر قابلیت اعمال چنین روشی داشته‌اند حتی‌الامکان فعالیت‌هایی برای تحقق این هدف تعریف شده است. یکی از این فعالیت‌ها، بازدیدهای علمی از آثار و مکان‌های تاریخی برای مشاهده عینی و تجربه‌اندوختی است.

- * توجه به آموزش تاریخ به صورت تحلیلی نه حافظه‌مدار. در تدوین برنامه حاضر تلاش شده تا جامعه هدف و مخاطبان به تحلیل، تبیین، نظریه‌پردازی، رعایت انصاف و اعتدال، اجتناب از تعصب و یکجانبه‌نگری و قضاوت و نتیجه‌گیری عجولانه و غیرمستدل و غیرمستند، نگرش تطبیقی، بینش تنقیدی، در عین التزام به واقعیت و عینیت سوق داده شوند. در حالیکه برنامه درسی دهه هفتاد عاری از این موارد بود. برنامه مزبور صرفاً حاوی رئوس مباحث درسی آن هم به صورت ناقص و غیرمنسجم بود که باید در طول ترم بدون زمانبندی مشخص آموزش داده می‌شد.

- * توجه به آموزش تاریخ با نگاه به اهمیت این دانش در شناخت مسائل امروز ایران و جهان. یکی از جهت‌گیری‌های اصلی در برنامه حاضر پیوند گذشته و حال است. در چنین نگرشی، تاریخ نه برای سرگرمی که برای زندگی معنا پیدا می‌کند. برنامه حاضر به گونه‌ای تدوین شده که فراگیر تاریخ را در زندگی امروز جاری و ساری ببیند و با مطالعه تاریخ درک بهتری از نسبت گذشته با حال پیدا کند.

- * توجه به آموزش تاریخ با نگاهی پژوهشی. طرح پرسش و مسأله در آموزش تاریخ راه را برای یافتن علل وقوع رویدادها هموار می‌کند. به همین سبب، زمینه ایجاد خلاقیت، نوآوری، نقادی، عبرت و تجربه‌اندوختی در فراگیر می‌شود. در تمرین‌های یادگیری و عملکردی پیش‌بینی شده در هر درس به این مسأله توجه خاص شده است. لازمه تحقق چنین هدفی این است

تمدن ایران زمین و منافع و مصالح آن در فراگیران تدارک ببینند.

- * با مطالعه وقایع تاریخی، نقش عناصر مهم هویت ملی، از جمله تاریخ مشترک، زبان ملی و دین اسلام را در حفظ تمامیت ارضی ایران به فراگیران آموزش دهند.

- * با کسب توانایی در مطالعه و تحلیل اسناد و منابع تاریخی، فرصت‌های یادگیری را با بهره‌گیری از موقعیت‌های محلی برای درک عمیق وقایع تاریخی از سوی فراگیران تدارک ببینند.
- * علل، عوامل و مولفه‌های تداوم و تحول، استمرار و پیوستگی عناصر فرهنگ و تمدن ایران و نیز رمز بقای آن در طول هزاره‌های گذشته را درک نموده و به فراگیران آموزش دهند.

- * ماهیت و روند تحولات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی

و فرهنگی ایران و جهان در دوره‌های مختلف

تاریخ را با استناد به اسناد و منابع تاریخی

درک کرده و قادر به تحلیل و تعمیم

آنها به حوادث و مسائل معاصر و

بهره‌گیری از تجارب و آموزه‌های

آنها در حوادث مشابه باشند.

- * قادر به شناسایی و طبقه‌بندی

منابع، روایات و اسناد تاریخی و

نیز نقد، ارزیابی و ارزش‌گذاری و

مطالعه روشمند آنها باشند.

- * قادر به استفاده از فناوری‌های

نوین پژوهشی و نیز بهره‌گیری از

عکس، نقشه، نمودار و دیگر وسایل

تکنولوژی آموزشی در آموزش تاریخ باشند.

منطق برنامه درس تاریخ

برنامه درسی پیشین در سال ۱۳۷۶ تدوین و ابلاغ شده بود. برنامه مزبور اکنون بعد از گذشت دو دهه بنا به دلایل متعددی کارآیی نداشته و نمی‌تواند اهداف مورد انتظار را برآورده سازد. از این‌رو، تدوین برنامه درسی جدید ضروری و بایسته است. می‌دانیم که دانش تاریخ نیز همانند سایر دانش‌ها در سال‌های اخیر روندی شتابان داشته است. میزان انتشار منابع اصلی و پژوهش‌های جدید در عرصه تاریخ ایران، اسلام و جهان به هیچ‌رو با آنچه که در دو دهه گذشته بود قابل قیاس نیست. انتشار هزاران کتاب و مقاله علمی در حوزه‌های مختلف تاریخ شاهدهی است بر روند شتابان دانش تاریخ در سال‌های اخیر. از این‌رو، به روز کردن برنامه درسی و آموزش تاریخ امری است بایسته و اجتناب‌ناپذیر. برنامه درسی حاضر

احراز شایستگی‌های مطلوب و منظور سیاستگذار (و لایه‌بندی و تنظیم ذومراتب دروس مختلف براساس اهداف نگرشی، بینشی، کاربردی، و غیره) به درستی مشخص شده است. در حالیکه در برنامه دهه هفتاد به این امر اساساً پرداخته نشده بود.

* برنامه حاضر به گونه‌ای تدوین شده که استاد و دانشجو از سردرگمی و بلاتکلیفی و یا عمل سلیقه‌ای و فردی رهایی یابند. لذا رعایت ترتب و توالی منطقی و علمی کلیت واحدهای درسی و نیز محتوای جلسات درسی در هر ترم آموزشی به دقت رعایت شده است. از اینرو، سازماندهی، سیاستگذاری و ریل‌گذاری درخصوص چارچوب و محتوای دروس مختلف در هر واحد درسی، و نیز در طول ترم و کل دوره آموزشی در راستای نیل به اهداف علمی-نظری و کاربردی متناسب و متناظر به اهداف کلی و غایی اسناد راهبردی صورت گرفته است.

که به جای دادن اطلاعات صرف به فراگیر به او قدرت و توانایی تجزیه و تحلیل داده شود. برنامه حاضر بر پایه چنین رویکردی تدوین شده است.

* توجه به آموزش تاریخ با نگاه اسناد بالادستی. برنامه حاضر با هدف دستیابی به اهداف و سیاست‌های کلان مندرج در طرح‌های ملی و راهبردی و چشم‌اندازهای مطرح در اسناد بالادستی (فلسفه و اهداف آموزشی و تربیتی در جمهوری اسلامی) و نیز تحقق اهداف و فلسفه تأسیس دانشگاه فرهنگیان، تدوین شده است. در حالیکه، در زمان تدوین برنامه درسی دهه هفتاد، اساساً چنین اهداف، برنامه‌ها و اسناد بالادستی (سند چشم‌انداز بیست ساله، بندهای ۶، ۱۵ و ۲۰) وجود نداشت.

* در برنامه حاضر ابزار و روش‌های سنجش و برآورد میزان اثربخشی فرایند آموزش متناسب با اهداف و سطوح مختلف

معرفت کردگار

با بذل توجه به امور و پدیده‌ها، همه چیز را می‌توان به عرصه تحقیق و شناسایی درآورد و از آن بهره برد و آن پدیده‌های پیرامونی را ارزشمند یافت. برای ما عادت شده است که مطالب تاریخی را فقط از خلال اسناد و کتاب‌ها یا با مشاهده آثار باستانی و موزه‌ها سراغ بگیریم. در عین حال، با این اشکال مواجه هستیم که می‌گویند تاریخ به مطالبی می‌پردازد که مربوط به زمان‌های مرده و گذشته‌های فراموش شده است و لذا چندان رابطه‌ای با زندگی کنونی ندارد؛ پس از آن سودی حاصل نمی‌شود. برای تصحیح این نگاه غلط به تاریخ و جاذب و مفید مطرح ساختن آن، می‌توان گفت همه پدیده‌های پیرامونی ما، از هر جنس و نوع، اعم از مادی و معنوی و در هر زمان و مکان، می‌تواند کارایی داشته باشد.

در هر جایی به احتمال بسیار پدیده‌ای وجود دارد که می‌تواند برای ما گویای یک واقعه، یک شخصیت یا یک زمان تاریخی باشد. تاریخچه مدرسه‌ای که در آن در می‌دهیم، نام شهیدی که بر کوچه یا خیابانی گذاشته شده است، نام یک میدان، مناسبت طرح شده در تقویم، که به احتمال موجب تعطیلی مدرسه می‌شود، اعم از آنکه عید باشد یا عزاء، وسایل گوناگونی که از آن استفاده می‌کنیم، مانند وسایل روشنایی، وسایل سرمازا و گرمازا، وسایل نقلیه، لباس، خوراک، لوازم نوشتن و هر چیز دیگری. همه و همه می‌توانند پدیده‌هایی تاریخی تلقی شوند. چه دلیلی وجود دارد که باید فقط مسائل مربوط به چند هزار سال یا چند صد سال و حتی چند دهه پیش را جزو تاریخ بدانیم؟ بسیاری از پدیده‌های پیرامون ما اعم از آثار، اشیا، حتی آداب و رسوم و عادات و کلمات و رفتار، ریشه در تاریخ دارند:

کاربرد پدیده‌های پیرامونی و آموزش تاریخ

دکتر عبدالرسول خیراندیش؛ استاد تاریخ دانشگاه شیراز

برای ما چنین عادت شده که همواره آنچه را که مهم، جالب، قدیمی، باشکوه، مربوط به انسان‌های بزرگ، از جنس عالی و امثال آن است جزو پدیده‌های تاریخی، اعم از مادی و معنوی، به حساب می‌آوریم. با این حال، باید توجه داشت که برای مورخ نه امور عینی دارای ارزش ذاتی هستند و نه امور ذهنی. بلکه هر پدیده تاریخی، در صورت توجه جدی انسان به آن، می‌تواند گویای واقعی‌تی باشد که حاصل به هم رسیدن عین و ذهن است. بر این اساس، هر آنچه که پیرامون ما قرار دارد می‌تواند برای انسان صاحب‌نظر، اهل هوش و دقت‌نظر، بهانه‌ای برای تفکر و اندیشه به شمار آید. به قول سعدی: برگ درختان سبز در نظر هوشیار/ هر ورقش دفتری است

نوروز، عاشورا، پوشیدن کت و شلوار، خوردن چای، استفاده از کامپیوتر و غیره؛ حال این تاریخ می‌تواند دو هزار سال، هزار سال، صد سال یا ده سال قبل باشد. مهم آن است که بتوانیم و رای هر پدیده‌ای را سراغ بگیریم و آن «تحول تاریخی» یا «استمرار تاریخی» را شناسایی کنیم. از خلال این پدیده‌هاست که می‌توان پویایی اجتماعی و تکامل تمدنی را شناسایی کرد.

نکته مهمتر آنکه هر پدیده بیرونی، یا ریشه در تاریخ

دارد و تاریخی است، یا آنکه می‌تواند مبدل

به یک پدیده تاریخی شود. این را

تا حدود زیادی باید با یقین

بیان کرد، زیرا تاریخی

شدن پدیده‌های کنونی،

بستگی به توجه و

تلاش ما دارد.

آیا آنچه که

امروز رخ می‌دهد

نمی‌تواند در

فردای زندگی

انسانی مبدل

به یک مبحث

تاریخی گردد و در

کتاب‌های تاریخی

گنجانده شود؟ به

عنوان مثال، مشکلات

محیط زیست و گرم شدن

کره زمین و بحران غذا و

آب و غیره که همه ما به طور

روزمره با آنها سروکار داریم تاریخ‌ساز

نیستند و در آینده بیش از پیش موردتوجه

قرار نخواهند گرفت؟ چنین مسائلی مربوط به همه

انسان‌هاست و ما هر روز به طور عادی و بدون هیچ توجه

خاصی از جمله «نگاه تاریخی» با آنها سروکار داریم. آیا چنین

پدیده‌هایی از امروز تا آینده تاریخ مبدل به مباحثی تاریخی

نخواهند شد؟

هم‌اکنون دانشمندان از مطالعه بر روی یخ‌های قطب شمال،

عناصر لازم برای شناخت آب و هوای عصر یخبندان در یک

میلیون سال پیش را کشف می‌کنند؛ یا از نور ستاره‌ای که به

زمین می‌رسد تاریخ پیدایش آن در چند میلیارد سال پیش را

محاسبه می‌نمایند. این همه نشان می‌دهد که لازم است نگاه

رایج که فقط آثار باستانی و موزه‌ها و مطالب کتب تاریخی

را، تاریخ می‌داند، عوض کرد. پس همه چیز می‌تواند تاریخی

باشد و مورد توجه مورخ و معلم تاریخ و دانش‌آموز و دانشجوی درس تاریخ باشد؛ به شرط آنکه فرد وسعت و دقت نظر داشته، موشکاف و آینده‌نگر باشد. چنین نگاهی به پدیده‌های پیرامونی، از یک سو ما را نه فقط «تاریخ‌نگر» می‌سازد، بلکه به ما یاد می‌دهد که «تاریخ‌ساز» هم باشیم.

این بدان معناست که باید بدانیم هر آنچه که انجام می‌دهیم،

هر چند به نظر کم‌اهمیت بیاید، می‌تواند در تاریخ بماند

و مبدل به پدیده‌ای تاریخی شود. تاریخ

فقط در موزه‌ها و گنجینه‌های بزرگ

پراوازه، که با هزینه‌های گزاف

از آنها حفاظت می‌شود،

نیست. دانش کنونی،

تاریخ را در متن زندگی

و همپای عرصه‌های

فعال تلاش و کوشش

فکری، اقتصادی،

تکنیکی و اجتماعی

بشر می‌داند. از

اینروست که در

سال‌های قرن

بیستم، تاریخ‌نگاری

آنالیز پدید آمده

است. این نوع

تاریخ‌نگاری، حتی

مسائلی به ظاهر کم

ارزش و کم‌اهمیت مانند

تاریخ نمک، تاریخ شکر،

تاریخ چای و غیره را نیز به عرصه

تاریخ‌نگاری کشانده است. بدین ترتیب،

تاریخ و تاریخ‌نگاری در خانه، در مدرسه، در

کوچه، در خیابان، در زمین ورزش، در مسجد،

در بازار و در دست و ذهن و زبان و رفتار و کردار همه ماست.

منتها، باید دقت داشت و آن را پیدا کرد و مورد مطالعه قرار

داد. آیا بدین ترتیب، تاریخ به متن زندگی باز نمی‌گردد و

درس تاریخ صورتی زنده نمی‌یابد؟ آیا بدین ترتیب، ما درک

بهتری از میراث فرهنگی پیدا نخواهیم کرد؟ زیرا بسیاری از

پدیده‌های پیرامون ما، یا جزو میراث فرهنگی هستند یا روزی

میراث فرهنگی خواهند شد. چنانکه امروزه در شهری مانند

لندن صندوق پستی، باجه تلفن، تاکسی و اتوبوس جزو میراث

فرهنگی و هویت‌بخش مردم انگلستان تلقی شده‌اند و حتی

یک میدان که در آن فقط گل و درخت دیده می‌شود هم یک

نقش فیلم مستند در آموزش تاریخ

دکتر ویدا همراز؛ عضو هیئت علمی دانشکده صدا و سیما

عمق بخشیدن و پایدار ساختن مطالب آموزشی مفید است. فیلم مستند در کلاس درس می‌تواند ذهن فراگیران را درگیر پرسشی کند که پاسخ تکمیلی آن در کتاب‌های تاریخی است و دانش‌آموزان می‌توانند پس از دیدن فیلم با استفاده از اطلاعات جمعی خود به تحلیل آنچه دیده‌اند بپردازند. در واقع، استفاده از فیلم در آموزش تاریخ مخاطب غیرفعال را به تعامل وامی‌دارد و او را به مخاطب فعال تبدیل می‌کند. پرسش و تلاش برای یافتن پاسخ آن تفکر انتقادی را به فراگیران تاریخ می‌آموزد و اجازه می‌دهد آنها به یک موضوع از زوایای مختلف نگاه کنند. این نکته مهم در آموزش سنتی تاریخ که در آن از روش سخنرانی استفاده می‌شد به دست نمی‌آید و یا به دشواری در دسترس است.

۳- می‌توان فیلم مستند را گزارش تاریخی دانست. فیلم‌ساز مستند مانند تاریخ‌نگار رویدادهای تاریخی را روایت می‌کند یا به عبارت دیگر، گزارشی روایی از کنش انسان‌ها را در زمان و مکان دیگری به کمک تصاویر نمایش می‌دهد. پس، لازم است در تحلیل فیلم مستند همچون اثر مکتوب تاریخی دیدگاه‌های خاص سازنده را در نظر داشت.

۴- فیلم مستند فقط با هدف گزارش اطلاعات درباره موضوع ساخته نمی‌شود، بلکه هدف آن به خصوص در مستند نمایشی و تحلیلی و خبری تغییر دادن احساس و نگرش مخاطب به موضوع است. مستند بیشتر تلاش می‌کند تأثیری قوی از خود به جا بگذارد. بنابراین، همچون مطالعه اثر تاریخی، هنگام دیدن فیلم مستند نیز مخاطبان واکنش‌های متفاوت نشان می‌دهند که البته همیشه با نظر فیلم‌ساز هماهنگ نیست. معنای تصاویر برای بیننده ارتباط مستقیم با تجربه و شناخت قبلی او دارد. بنابراین، تصاویر فقط باز نمودن صرف واقعیت نیستند بلکه نظامی نمادین هستند که به رمزگشایی نیاز دارند.

۵- فیلم درک سه بعدی را به مخاطب می‌دهد، در حالیکه کتاب‌های تاریخی و حتی عکس‌های تاریخی فاقد این ویژگی‌اند. ابعاد گوناگون یک مکان و یا شیء با حرکت دوربین در زوایای مختلف به دست می‌آید، به گونه‌ای که حتی دقیق‌ترین توصیفات شفاهی استادان تاریخ و باستان‌شناسی در این کار موثر نیست. بنابراین، در اکثر دروس تاریخ و باستان‌شناسی فیلم مستند کاربرد دارد.

فیلم یکی از ابزارهایی است که می‌تواند به انتقال اطلاعات به مخاطبان و بازسازی گذشته در ذهن آنها کمک کند. در میان گونه‌های مختلف فیلم، فیلم مستند، به لحاظ اتکا بر واقعیات و منابع مستقل، یکی از بهترین ابزارهای آموزش تاریخ و بازنمایی رویدادهای گذشته برای مخاطبان است. نکات مهم در استفاده از فیلم مستند برای آموزش به شرح زیر است:

۱- استفاده از این گونه آثار نیازمند آشنایی اولیه استادان تاریخ با انواع فیلم‌های مستند تفاوت کاربرد هر گونه از این فیلم‌ها با توجه به ساختارشان برای گروه‌های سنی مختلف است. باید توجه داشت همه فیلم‌هایی که امروز می‌توانند در کلاس‌های درس تاریخ مورد استفاده قرار گیرند در اصل با هدف آموزش ساخته نشده‌اند. در میان انواع فیلم‌های مستند، مستند خبری، روایتی، تالیفی، تعریفی و نمایشی برای آموزش تاریخ مناسب‌ترند. همچنین در انتخاب فیلم، علاوه بر موضوع، باید به تناسب ساختار فیلم با سن مخاطب نیز توجه کرد. مثلاً برای آموزش تاریخ به کودکان، فیلم‌های مستند روایتی که کلام راوی را به همراه تصویر دارند مناسب نیست زیرا موجب سلب تمرکز کودک بر تصویر می‌شود. همچنین، باید توجه داشت که هر چه طیف تماشاگران وسیع‌تر باشد جلب توجه آنها سخت‌تر خواهد بود. توده تماشاگر بیشتر به کنش دراماتیک علاقمند است تا به محتوا. در عوض، هر چه دامنه مخاطبان محدودتر و خاص‌تر باشد احتمال اینکه محتوا مورد توجه قرار دهد بیشتر است.

۲- اگر فیلم مستندی که در آموزش تاریخ به کار می‌رود پس از زمان وقوع ساخته شده باشد آشکار است که فیلم‌ساز از بین انبوه موضوعات تاریخی دست به انتخاب زده است و فقط می‌کوشد آن رویداد را نشان دهد و به سیر کلی تاریخ نمی‌پردازد، در حالیکه تاریخ‌نگار می‌تواند با بررسی و تحلیل انبوه اسناد و مدارک دو روی یک رویداد را روایت کند. پس فیلم مستند از هر نوعی که باشد را به تنهایی نمی‌توان در آموزش دوره خاص از تاریخ به کار برد و نیازمند منابع تکمیلی است. موقعیت تدریس به طور کلی شامل چهار مرحله مقدمه‌چینی و ایجاد انگیزه، بیان و بسط مطلب، جمع‌بندی و ارزشیابی است. بر این اساس، می‌توان گفت که فیلم‌های مستند در مرحله اول و دوم یعنی ایجاد انگیزه برای بیشتر دانستن و بسط دادن و

نقش تاریخ شفاهی در آموزش تاریخ

علی رمضانی پاچی؛ عضو هیئت علمی تاریخ دانشگاه فرهنگیان مازندران

آبی و اقلیت‌های قومی و نژادی، زنان و صداهایی که از لحاظ تاریخ‌نگاری خاموش بودند، افزایش یافت و این اقشار در تاریخ جایگاه شایسته خود را یافتند.

اکنون از این روش در غرب، به ویژه در امریکا و انگلیس، به صورت جدی استفاده می‌شود، به طوری که در مدارس به دانش‌آموزان، آموزش می‌دهند تا با استفاده از روش‌های علمی، با پدر و مادر و پدربزرگ و مادربزرگ‌ها مصاحبه کنند و به این صورت در تولید و ثبت تاریخ شفاهی سهیم شوند. در ایران پس از انقلاب اسلامی، ابتدا بنیاد تاریخ انقلاب اسلامی به منظور تدوین تاریخ انقلاب تشکیل شد و پس از آن سازمان مرکز اسناد و ملی رسماً از سال ۱۳۷۲ خورشیدی فعالیت خود را آغاز نمود. این روش اکنون نیازمند توجه جدی به ویژه در آموزش تاریخ می‌باشد. دانشگاه فرهنگیان که قبل از این به نام‌های، تربیت معلم، دانشگاه پیامبر اعظم (ص) و دانشسرا مقدماتی و عالی، و دارالمعلمین خوانده می‌شد، تاریخ مکتوبی ندارد. لذا با استفاده از تاریخ‌نگاری شفاهی، می‌توان مدارک مستندی را برای آن فراهم کرد. در زمینه آموزش تاریخ شفاهی، در مرحله اول باید دانش‌جو معلمان را، از طریق طراحی واحد درس «تاریخ شفاهی» در دانشگاه فرهنگیان، آموزش داد و بعد از آن توسط همین دانشجویان در مدارس، که در آنجا هم باید در کتب درسی به تاریخ شفاهی توجه شود، به دانش‌آموزان برای انجام این مهم آموزش لازم داده شود. بدین شکل، می‌توان از طریق دانش‌جو معلمان و دانش‌آموزان، اسناد زنده و گویا را از خانه‌ها بیرون کشید و به ثبت رساند.

تاریخ دانشی پیچیده است که برای وصول به حقیقت با شیوه‌های متفاوتی بیان شده است. انسان‌های اولیه با نقاشی‌های خود بر روی غارها و سنگ نوشته‌ها نخستین منابع تاریخی را در اختیار ما گذاشته‌اند. منابع دست اول از این نوع، منابعی هستند که مستقیماً در ارتباط با حادثه یا پدیده، به صورت تصویری، کتبی، شفاهی و غیره شکل می‌گیرند.

یکی از منابع دست اول، و از روش‌های نوین درک تاریخ، تاریخ شفاهی است. تاریخ شفاهی نوعی شیوه جمع‌آوری و آماده‌سازی اطلاعات تاریخی از طریق ضبط و ثبت مصاحبه با شرکت‌کنندگان در رویدادهای تاریخی است. تاریخ شفاهی، در واقع گفتگوی قاعده‌مند و آگاهانه بین دو نفر، در زمینه موضوعی تاریخی است، که از نظر هر دو نفر، مصاحبه‌کننده و مصاحبه شونده، دارای اهمیت تاریخی است، که برای تبدیل شدن به سند و ماندگاری آن ضبط و ثبت می‌شود. تاریخ شفاهی از ارکان اصلی علم تاریخ در دوره معاصر است، به گونه‌ای که مدارک و شواهد مستند کمیاب این روش به کمک علم تاریخ می‌آید و گوشه‌های تاریک و مغفول مانده تاریخ را بازگو می‌نماید.

مصاحبه‌ها و اسناد تاریخ شفاهی از دهه ۱۹۴۰ میلادی، بعد از جنگ جهانی دوم، ابتدا در جوامع کمتر توسعه‌یافته و بعد از آن در جوامع پیشرفته از جمله امریکا و انگلیس و بیشتر کشورهای که فعالیت‌های چشمگیری در زمینه تاریخ دارند، به صورت آرشیو جمع‌آوری گردید. نخستین مصاحبه در کلمبیا و با مصاحبه از نخبگان و افراد مشهور در سیاست و اقتصاد و ورزش انجام شد. اما پس از اعتراضات اجتماعی دهه ۱۹۶۰م، علاقه مورخان به زندگی افراد عادی جامعه و مصاحبه با کارگران یقه

ادبیات نمایشی تاریخی و تأثیر آن در ارتقاء روند آموزش تاریخ

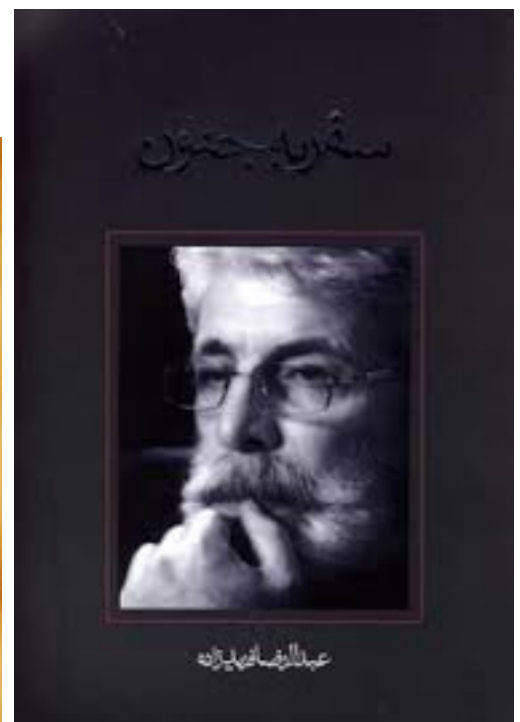
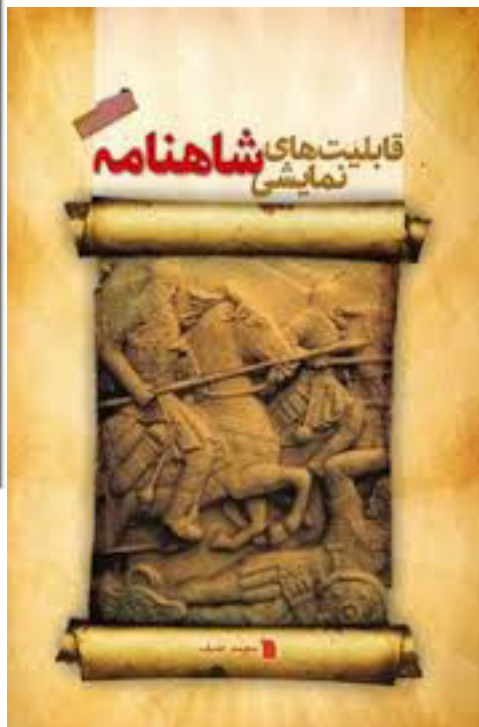
محمدرضا روزبهانی؛ عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان

علمای الهیات و مورخین برای عرضه افکار و اندیشه‌های خود به طور جدی به آن روی آورده‌اند. بر این اساس، معلمان تاریخ باید با این گونه ادبی به دو دلیل آشنا باشند. اول، اینکه در بسیاری از آنها مضامین تاریخی، به همراه فهم و تفسیر اختصاصی از تاریخ، وجود دارد، دوم، آشنا کردن دانش‌آموزان علاقه‌مند به هنر نمایش و سوق دادن آنها به سمت خواندن، نوشتن و اجرای نمایشنامه‌های تاریخی در مدارس و دانشگاه‌ها.

ادبیات نمایشی چیست؟ ارسطو یکی از انواع مهم ادبی را ادب دراماتیک یا نمایشی دانسته است. این نوع از ادب در یونان باستان و رم رواج داشته است. ظاهراً، در دربار سلوکیان و پارت‌ها هم نمایشنامه‌های یونانی به اجرا در می‌آمده‌اند و اگر تعزیه و نقالی و امثال اینها را با کمی اغماض نمایش بنامیم در ایران پس اسلام هم نوعی نمایش داشته‌ایم. نمایشنامه، تصویرنامه‌ای است که با کلمات نوشته می‌شود و کارگردان به هنگام اجرا از این اثر تصویری ادبی، نمایشی دیداری پدید می‌آورد. در نمایشنامه، ماجرا یا خط داستانی در قالب کلمات به زبان آورده می‌شود و نمایشنامه‌نویس افکار و آرمان‌های نمایشی خود را

روش‌های سنتی در آموزش تاریخ دیگر برای دانشجویان و دانش‌آموزان جذابیت لازم را ندارد. مگر اینکه توأم با شیوه‌های نوین آموزشی باشد. بر این اساس، تولید انواع متون نمایشی تاریخی و عرضه آنها به صورت کتاب و نوشته، اجرای نمایش و ساخت فیلم و تئاترهای سینمایی و تلویزیونی، که برای انبوه مخاطبان مشتاق، تاریخ را روایت می‌کنند، می‌تواند برای این سوال که آیا متون ادبیات نمایشی تاریخی می‌تواند در امر آموزش تاریخ مؤثر باشند؟ پاسخ مناسبی ارائه دهد.

یکی از قالب‌های مهم ادبیات نمایشی تاریخی، نمایشنامه است که هنوز به طور شایسته مورد توجه معلمان تاریخ، و دانش‌آموزان و دانشجویان قرار نگرفته است. ما در طول زمان نمایشنامه‌های تاریخی زیادی داشته‌ایم که مضامین تاریخی خود را چه بی‌واسطه و چه در صحنه تئاتر به علاقمندان عرضه و خوانندگان و تماشاگران خود را با تاریخ مأنوس کرده‌اند. این ابزار در حال حاضر به یک وسیله مهم برای اطلاع‌رسانی و معنا دادن به زندگانی بشر امروز مبدل شده، به گونه‌ای که هنرمندان، فلاسفه، جامعه‌شناسان،

تئاتر دانش‌آموزی، دانشجویی و غیر آن بکشاند. دوم، معرفی متون نمایشی تاریخی به معلمان، دانشجویان و دانش‌آموزان به عنوان یک ابزار آموزشی، جهت افزایش اطلاعات تاریخی آنها. از آنجا که عموماً این متون تحلیل نویسنده متن را هم با خود دارد، می‌توانند در فهم، تعمیق و تحلیل حوادث تاریخی هم مفید باشند. البته، دانش‌آموز و دانشجو باید مطمئن شود که قصد تلقین عقاید خاصی را به او نداریم و برای ایشان آزادی تفسیر قائل هستیم.

چگونه می‌توان از نمایشنامه‌های تاریخی به عنوان ابزار آموزشی استفاده کرد؟ استفاده از نمایشنامه‌های تاریخی به عنوان ابزار آموزشی به دو شیوه امکان‌پذیر است:

(۱) خواننده شدن به وسیله معلمان، دانش‌آموزان و دانشجویان در بیرون از کلاس و بازخورد آن در کلاس.

(۲) بصورت «نمایشنامه‌خوانی» در کلاس، توسط معلم به تنهایی و یا توسط تعدادی از دانشجویان یا دانش‌آموزان.

در شیوه نخست معلم نمایشنامه‌هایی مناسب درس را به دانش‌آموز یا دانشجو معرفی می‌کند و ایشان را موظف می‌کند آن را مطالعه کرده و در کلاس کنفرانس دهد، که اگر به لحاظ سندیت تاریخی مطالب آن را با مطالب کتاب درسی و یا کتاب تاریخی دیگری، مقایسه کند هوالمطوب. این نمایشنامه‌های تاریخی می‌تواند دست به دست میان دانش‌آموزان یا دانشجویان بچرخند و خوانده شوند. البته، اگر تشویقاتی برای این کار در نظر گرفته شود بجاست. در این شیوه بدون اینکه وقت کلاس گرفته شود، بواسطه راحتی خواندن نمایشنامه، در مقایسه با کتب خشک تاریخی، دانش‌آموزان را در اوقات فراغت از مدرسه، به آسانی درگیر مباحث تاریخی کرده، و قوه خلاقه او را تحریک می‌کند.

اما، شیوه دوم یعنی «نمایشنامه‌خوانی». نمایشنامه‌خوانی، که ریشه در نمایشنامه خواندنی دارد، با وجود اینکه خاستگاه اصلی‌اش در مغرب زمین است، ولی با بعضی از هنرهای ادبی-نمایشی ایران، از جمله داستان‌گویی نمایشگرانه (نقالی، برخوانی، داستان‌گزاری)، که گاهی در گذرگاه‌ها (میدان‌ها، بازارها) و گاهی نیز در خانه‌های مردم و یا جایگاه‌های ویژه دیگر، در ایام بخصوص مانند ماه رمضان، پدید می‌آمدند سازگاری و هماهنگی دارد. نمایشنامه‌خوانی روشی است شبیه به اجرای رادیویی. در اجرای رادیویی، نمایشنامه توسط عده‌ای که هر یک ایفاگر نقشی هستند، خوانده شده بدون آن که صحنه‌ای و حرکتی در کار باشد. در نمایشنامه‌خوانی هم همین اتفاق می‌افتد با این تفاوت که تماشاگران نیز حضور دارند و آن را تماشا می‌کنند. به بیان دیگر، خواندن دراماتیک و تأثیرگذار یک نمایشنامه مکتوب، قرائت و ترجمان اپیزود یا اپیزودهایی از یک نمایشنامه، خوانش

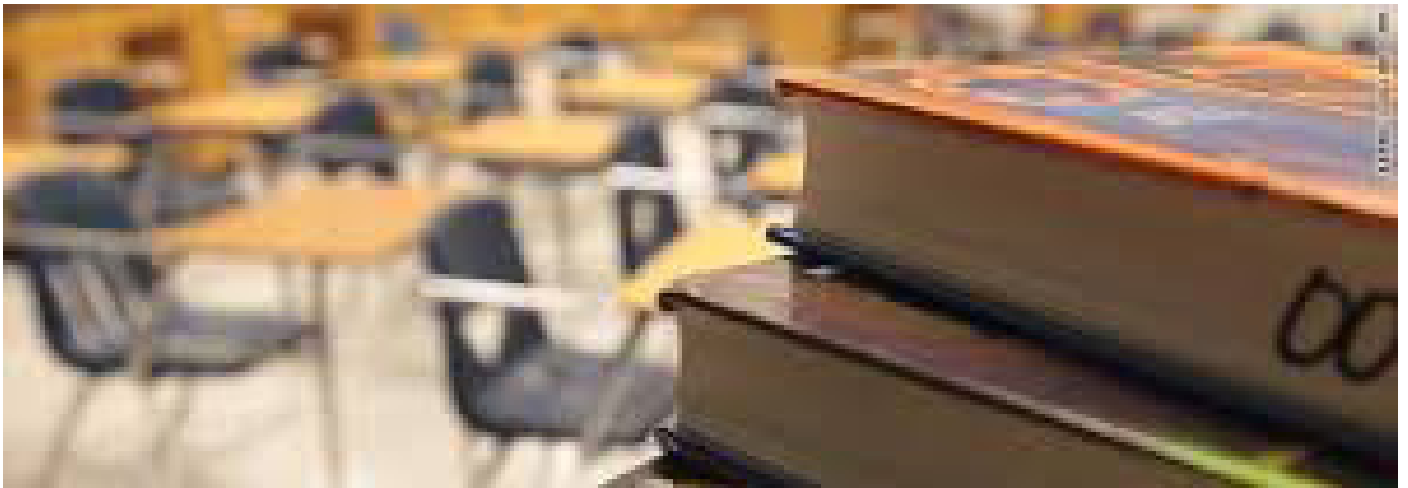
در قالب کلمات به نظم یا نثر بیان می‌کند و اثری را خلق می‌کند که این اثر در طی قرون مورد مطالعه و اجرا قرار می‌گیرد و با برداشت‌های متنوع و گوناگون به صحنه می‌رود. البته، همه نمایشنامه‌ها برای اجرا نوشته نشده‌اند، در ادب فرنگی به نمایشنامه‌ای که فقط برای خواندن است CLOSET DRAMA یا نمایشنامه در بسته می‌گویند. شاعری که نمایشنامه خواندنی - و نه نمایشنامه صحنه‌ای - می‌سروده، هر چند که از ساخت مایه‌های بیان تصویری بهره می‌گرفته، اما به جنبه‌های ادبی، شگردهای سخنورانه و نیز کاربرد صنعت‌های بیانی، بدیعی و عروضی - به ویژه بهره‌گیری از شیوه‌های هنر معانی - بیش از هنر نمایش و شگردها و شیوه‌های آن توجه داشته است. دیالوگ‌های متون فلسفی یونان باستان، نظیر افلاطون که در قالب گفتگوی میان شخصیت‌های نوشته می‌شده‌اند، شباهت بسیار نزدیکی به نمایشنامه خواندنی دارند؛ کاری که دکتر زرین‌کوب هم در بعضی نوشته‌های خویش انجام داده است. به علاوه، اکثر نمایشنامه‌های قرون وسطی، و بسیاری نمایشنامه‌های قرون جدید و معاصر نیز از این نوع بوده‌اند. در واقع بخش اعظم تئاتر غرب مبتنی بر متون نوشته شده و مجزا از اجراست و آن را می‌توان به عنوان کاری ادبی خواند. نمایشنامه تاریخی چیست؟ گونه‌ای از نمایشنامه وجود دارد که مایه اصلی آن تاریخ است. درام تاریخی [نمایشنامه تاریخی]، گونه یا ژانری از درام است که درام را به تاریخ مقید، یا تاریخ را دراماتیک یا نمایشی می‌کند. در واقع، تمام نمایشنامه‌هایی که در آنها به رویدادهایی در گذشته تاریخی پرداخته می‌شود، درام تاریخی هستند. اما، تمام نمایشنامه‌هایی هم که با جامعه و سیاست زمانه خود ارتباط مناسب برقرار کنند، در نسبت درستی با تاریخ قرار می‌گیرند و در دوره‌های بعدی تاریخی می‌توان به آنها هم درام تاریخی نام داد.

استفاده از ادبیات نمایشی تاریخی جهت آموزش تاریخ در مدارس و دانشگاه‌ها

معلمان، دانشجویان و دانش‌آموزان از دو طریق می‌توانند با ادبیات نمایشی تاریخی درگیر شوند. اول، از راه نوشتن و اجرای نمایشنامه‌های تاریخی در مراکز آموزشی و همچنین نوشتن فیلم‌نامه و ساختن فیلم‌های مستند از آثار و ابنیه تاریخی و غیره. این کار با آشنا کردن معلمان، دانشجویان و دانش‌آموزان با متون نمایشی تاریخی از یک طرف و ترغیب و آموزش ایشان برای نوشتن متون نمایشی تاریخی از سوی دیگر، امکان‌پذیر است، که تاحدودی طی سالیان دراز مورد توجه بوده است. البته، اجرای صحنه‌ای نمایشنامه توان، تخصص و علاقه ویژه‌ای را طلب می‌کند که اگر امکان‌پذیر شود می‌تواند دامنه تأثیرات مضامین تاریخی را به سطح مدرسه، دانشگاه و جشنواره‌های

جلسات تمرین کمتر و آن جلسات معدود نیز محدود است به تمرین مهارت‌های بیان و از سوی دیگر چون نمایشنامه‌خوانان هنگام بازخوانی متن نمایشی نشست‌اند و تماشای نیز موظف است به تجسم، هیچ صحنه‌پردازی، لوازم صحنه، حرکت در صحنه، طراحی لباس و سایر لوازم نیاز نیست [اجباری نیست]. اما، چنانچه استفاده از کلاه، عینک، کراوات و یا لوازم کمینه‌ای که بتواند به مخاطب یا تماشای کمک کند تا با یک شخصیت نمایش بیشتر آشنا گردد پس می‌توان از آنها بهره گرفت. و البته، بسیاری انجام بعضی حرکات را در حال ایستاده و در حال حرکت جایز می‌دانند. در این حالت شنونده (تماشای) رویداد تاریخی را تداعی می‌کند. این منجر به ایجاد گفتمان

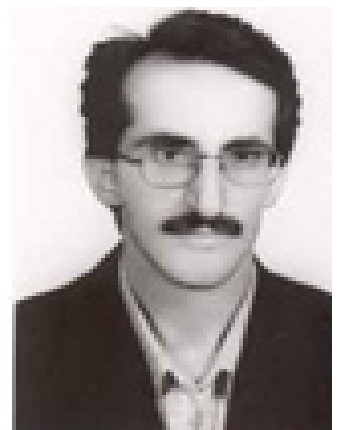
یک طرح نمایشی، بازخوانی، بازپردازی و یا دکلمه قصه و یا داستانی به صورت دراماتیک به قصد دستیابی به اهداف ویژه‌ای از قبیل آموزش خواندن در مقاطع تحصیلی پایین و یا مطالعات اجتماعی و آشنایی با قهرمانان تاریخی یا کلیه اهدافی که تئاتر یا پرفورمنس در برمی‌گیرد را می‌توان «نمایشنامه‌خوانی» نامید. نحوه نمایشنامه‌خوانی به این شکل است که دو یا چند نفر متن یا متون نمایشی را با استفاده از مهارت‌های صدا و فن بیان و تانسین‌های (حرکات کوچک و ریز) بدنی می‌خوانند تا به مخاطب القا کنند که فضا و مکان و زمان نمایش و شخصیت و شخصیت‌پردازی و اکسیون نمایشی را تجسم نمایند. و از آنجا که در چنین اجرائی حرکت کامل به کار نمی‌آید، بنابراین

نگاهی تحلیلی به درس دوم کتاب «تاریخ ایران و جهان (۳)» پایه دوازدهم رشته علوم انسانی

پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش تدوین شده است. در مقدمه کتاب جمله‌ای کلیدی نقش بسته که بیانگر تغییر نگرش نسبت به آموزش تاریخ در مدارس است: «این کتاب بر جستجوگری و انجام فعالیت‌های پژوهشی برای فهم زمینه‌ها، علل و عوامل، آثار و پیامدهای رویدادها و تحولات تاریخی توجه و تاکید ویژه‌ای دارد و به خاطر سپردن جزئیات و سطر به سطر مطالب کتاب را روا نمی‌دارد.» بنابراین، برخلاف روال معمول در آموزش تاریخ که بر حافظه‌محوری و حفظ کردن مطالب تاکید داشت در کتاب جدید سعی شده است تا به تقویت فهم و ادراک دانش‌آموزان پرداخته و مطالب به صورت روندی مطرح گردد.

تحول دیگری که در کتاب مزبور شکل گرفته، نگاه تطبیقی به تاریخ ایران و جهان در دوره معاصر است. این امر به دلیل تاثیر فزاینده حوادث جهانی بر رویدادها و تحولات ایران در این دوره است. بنابراین در این کتاب، تاریخ ایران و جهان به شکل در هم تنیده ارائه شده تا فراگیران تاثیر متقابل رویدادهای خارجی و اتفاقات داخلی را راحت‌تر و بهتر درک کنند. خط زمان (نمودار زمان) ترسیم شده در صفحه آغازین کتاب به خوبی این امر را تبیین می‌نماید. در مجموع می‌توان ادعا کرد که مولفان کتاب تا حدودی به رویکرد سازنده‌گرایی توجه

کورش فتوحی؛ عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه فرهنگیان

کتاب جدیدالتالیف تاریخ ایران و جهان (۳) برای پایه دوازدهم رشته علوم انسانی به وسیله گروه تاریخ سازمان

داشته‌اند. زیرا در این رویکرد تلاش بر این است که با حرکت از دانش به ساختن دانش رسیده و در این فرآیند فراگیران خود به ساختن دانش بپردازند. به بیان بهتر، دیدگاه معلمان از «چه چیزی را تدریس می‌کنند» به اینکه «دانش‌آموزان چه چیزی را می‌آموزند» تغییر می‌یابد. با این رویکرد، درس دوم کتاب با عنوان «ایران و جهان در آستانه دوره معاصر» به عمده‌ترین

تحولات ایران بعد از فروپاشی صفویان تا برآمدن قاجارها و نیز تحولات جهان در این فاصله پرداخته است. این دوره در واقع پیش درآمدی برای ورود به تاریخ معاصر ایران و جهان بوده و بسیاری از حوادث بعدی ریشه در تحولات این دوره دارد. از جمله این حوادث در بعد داخلی: ظهور نادرشاه و موفقیت‌های نظامی او، دوران حکومت کریم خان که در بخش عمده‌ای از آن آرامش نسبی در کشور برقرار بود، تداوم حرکت تمدن‌ساز ایرانیان در زمینه ادبیات، هنر و معماری، شکننده بودن مناسبات خارجی و سیستم اداری و آغاز نگاه استعماری اروپائیان نسبت به ایران می‌باشد. بخش تاریخ جهان به دو قسمت تقسیم می‌شود و تلاش

شده تا وجود وضعیت متناقض در دو سوی عالم تبیین گردد. در حالی که در شرق عالم دو امپراتوری بزرگ مسلمان یعنی گورکانیان هند و عثمانی‌ها به دلیل غفلت از اصلاحات و اقدامات استعمارگران اروپایی در گرداب مشکلات و ضعف بودند، در بخش غربی جهان کشورهای اروپایی در حال پیشرفت و قدرت‌یابی بودند. این اتفاقات تاثیر چشمگیری در حوادث بعدی تاریخ ایران داشت. مثلاً، گرفتار شدن هندوستان در چنگال استعمار انگلستان موجب توجه انگلستان به ایران شد و این امر صفحات تلخی در تاریخ ایران رقم زد؛ یا قدرت گرفتن روسیه تزاری سبب‌ساز جنگ‌های ناگوار ایران و روسیه در دوران قاجار شد. وقوع انقلاب فرانسه از نظر فکری تاثیر چشمگیری بر روند

قانون‌خواهی ایرانیان و تلاش برای مشروطیت شد و به همین ترتیب انقلاب صنعتی موجب تبدیل شدن ایران به یک کشور تولیدکننده مواد خام و اولیه شد.

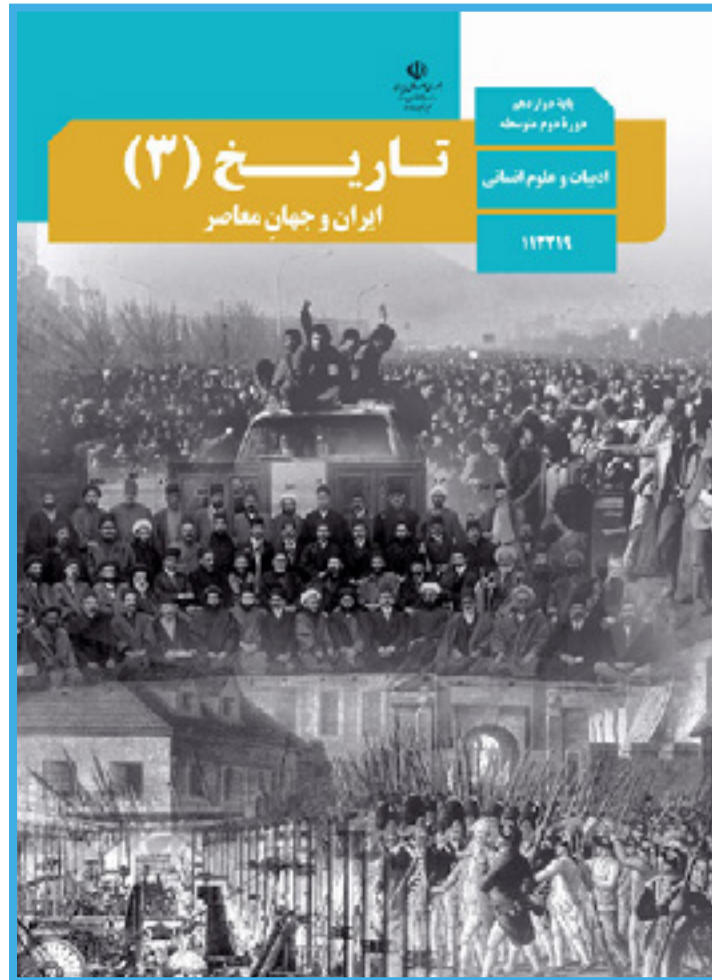
از دیگر مباحث مهم در این درس، فعالیت‌های پژوهشی متناسب با سطح علمی و فکری دانش‌آموزان است که به شکل هدفمندی زمینه را برای تولید دانش و نیز تعمیق و تثبیت یادگیری فراگیران فراهم

می‌آورد. خواندن و فهمیدن محتوای یک متن تاریخی و پاسخ استدلالی به سوالات طرح شده، نقش وزیر در تاریخ ایران و بررسی نتایج فقدان وزرای مقتدر در دوران افشار و زند، نقش روشنفکران و آثارشان در وقوع انقلاب فرانسه و بررسی دلایل تناقض میان قول و عمل در رفتار دولتمردان ایالات متحده بر اساس بیانیه استقلال کشورشان بخشی از این فعالیت‌ها می‌باشد.

در پرسش‌های پایانی درس تلاش شده است تا از حافظه‌محوری فاصله گرفته و با طرح پرسش‌های باز زمینه برای تفکر خلاق و ادراک موضوع فراهم آید. مثلاً، در پرسش دوم از دانش‌آموز خواسته شده تا در مورد ابعاد مثبت و منفی شخصیت

نادرشاه افشار به قضاوت تاریخی پرداخته و در پرسش چهارم از دانش‌آموز خواسته شده است که تاثیرات سیاسی و اجتماعی انقلاب باشکوه انگلستان را بررسی نماید.

نکته پایانی در مورد این درس کاستی‌هایی است که در آن وجود دارد. بخشی از این کاستی‌ها به دلیل کوتاهی نویسی به جهت خودداری از تفصیل حوادث که موجب خستگی دانش‌آموز می‌گردد، بوده و بخشی نیز به دلیل تلفیق دو مقوله ایران و جهان با لیست بلند بالایی از تحولات ریز و درشت در این دوره بوده و چاره‌ای جز کلی‌گویی در برخی بخش‌ها یا نادیده گرفتن برخی تفاوت‌ها و یا حوادث اثرگذار نبوده است.

ضرورت بازنگری اساسی دروس تربیتی موضوعی (PCK) رشته آموزش تاریخ

محمد رضا روزبهانی؛ عضو هیات علمی دانشگاه فرهنگیان

از اساتید مجرب و متخصص علوم تربیتی و تاریخ، جهت ارتقاء دانش آموزش محتوا اساتید تاریخ، طراحی شود.

فراخوان طرح‌های پژوهشی مرتبط با این موضوعات و معرفی کتب و مقالات قابل توجهی که با موضوعات بین رشته‌ای تاریخ و علوم تربیتی به چاپ رسیده است، می‌تواند در بهبود کیفیت این دروس تاثیرگذار باشد. به عنوان نمونه، می‌توان برای سرفصل «تحلیل محتوای کتب درسی آموزش تاریخ» (۲ واحد عملی) مقاله «تحلیل محتوای کتاب تاریخ معاصر ایران با تاکید بر سطح خوانایی» از خانم رزا معماری، مجله رشد آموزش تاریخ شماره ۵۹ تابستان ۱۳۹۴ و برای درس «برنامه‌ریزی درسی آموزش تاریخ» از کتاب «اعتباربخشی از راهنمای برنامه درسی تاریخ دوره متوسطه» تالیف مجتبی مقصودی و یحیی فردای انتشارات، دفتر برنامه‌ریزی و تالیف کتب درسی، ۱۳۷۲ بهره و استفاده نمود.

برای درس «راهنمای آموزش تاریخ» مقالات زیادی در نشریات کشور بویژه مجله رشد آموزش تاریخ چاپ شده است که می‌توان با گردآوری، و تدوین آنها منبعی اولیه برای این درس تدارک دید.

در درس «تجربه‌های خاص حرفه‌ای در آموزش تاریخ» می‌توان کتب خاطرات مورخان، معلمان تاریخ و محققان برجسته کشور که منتشر شده است را به عنوان منابع اصلی و فرعی در نظر داشت.

دروس دیگری مانند «فلسفه معلمی آموزش تاریخ»، «طراحی آموزشی آموزش تاریخ»، «طراحی واحد یادگیری آموزش تاریخ»، «کاربرد فناوری، اطلاعات و ارتباطات در آموزش تاریخ»، «پژوهش روایی»، «اقدام‌پژوهی»، «درس‌پژوهی» و کارورزی نیاز به بازنگری اساسی و تدوین منابع اصلی موردنیاز این دروس توسط اساتید مجرب دارد. همکاری متخصصان تاریخ و علوم تربیتی در یک پروژه علمی-تحقیقی ضرورت تام دارد.

دانشگاه فرهنگیان می‌تواند در قالب طرح‌های پژوهشی یا دوره‌های فرادکتری و حتی اعزام دانشجویان کارشناسی ارشد رشته تاریخ به خارج از کشور برای تدوین و تهیه منابع و سرفصل‌های دروس تربیتی موضوعی اقدام کند.

دانشگاه فرهنگیان در برنامه درسی همه رشته‌های تحصیلی دانشجویان این دانشگاه ۲۶ واحد درسی طراحی کرده است که اصطلاحاً به دروس تربیتی موضوعی (PCK) معروفند. بسیاری از این واحدها به صورت عملی و کارگاهی برگزار می‌شوند و در مجموع ۲۴۶۶ ساعت نظری و عملی را به خود اختصاص می‌دهند.

چنین درس‌هایی با این ویژگی‌ها در هیچ‌یک از دیگر دانشگاه‌ها و مراکز علمی کشور وجود ندارد. در رشته آموزش تاریخ این دروس بایستی در قالب محتوای آموزشی تاریخ و ترکیبی از فنون تربیتی ارائه گردند.

برای نخستین بار است که یک دانشجوی تاریخ در ایران با این عناوین و محتوا آشنا می‌شود. متأسفانه، در رشته آموزش تاریخ هنوز سرفصل‌ها و کتب آموزشی مرتبط با هیچ‌یک از این واحدها تدوین و ارائه نشده است.

آنچه مسلم و محرز است این است که این واحدهای درسی توسط کارشناسان رشته علوم تربیتی بویژه شاخه آموزش ابتدایی طراحی و ساختارسازی شده‌اند و در مواردی محتوا و روش‌های آنها با رشته تاریخ سنخیتی ندارد. حتی در معرفی منابع آموزشی و تحلیل محتوای درسی موضوعات دروس رشته آموزش ابتدایی را معرفی می‌کند. یا در قسمت تکلیف عملکردی درس «تحلیل محتوای کتب آموزش تاریخ» می‌نویسد: «یک نمونه از مواد آموزشی دوره ابتدایی را انتخاب و با استفاده از روش‌های کمی و کیفی آن را تحلیل کنید» و در هنگام معرفی منابع، کتب درسی آموزش ابتدایی معرفی می‌شود.

نمونه دیگر، درس «تجربه‌های خاص حرفه‌ای آموزش تاریخ» است که سرفصل و تنظیم محتوای آن کاملاً در سیطره دروس تربیتی است و تقریباً هیچ ارتباط محتوایی با تاریخ ندارد؛ در حالی که می‌توان با بازآفرینی این درس، محتوا و روش آن را با آموزش تاریخ تطبیق داد.

بنابراین، با توجه به مطالب فوق‌الذکر پیشنهادات زیر ارائه می‌شود

پیشنهاد می‌شود معاونت پژوهشی با همکاری معاونت آموزشی دانشگاه فرهنگیان یک برنامه عملیاتی را برای بازنگری و تدوین دوباره سرفصل‌ها و معرفی منابع آموزشی مناسب برای دروس PCK در رشته آموزش تاریخ طراحی کنند.

یک دوره آموزشی «فرادکتری» در دانشگاه فرهنگیان با استفاده

گزارشی از سلسله همایش‌های آموزش تاریخ

رحیم روح‌بخش؛ مسئول واحد اسناد شورای عالی آموزش و پرورش

بدون تردید، آینده رشته تاریخ و آموزش آن در سرزمین ایران، مستلزم نوزایی همه جانبه و بازاندیشی در باب مفاهیم و ساحت‌های گوناگون این دانش است. با اندک تأملی در وضعیت کنونی این رشته، می‌توان به نقاط ضعف فراوانی در عرصه‌های گوناگون از جمله روش‌های آموزش تاریخ (در مقاطع تحصیلی گوناگون)، کتاب‌های درسی تاریخ، سطح نگری و عدم پرداختن به جزییات تاریخ محلی، نوع نگاه جامعه به رشته تاریخ و دانشجویان و معلمان این رشته، وضعیت اشتغال فارغ‌التحصیلان و مواردی از این نوع، پی برد. بی‌شک، دیدن و بررسی‌دن همه این مسائل و معضلات، اولین گام در جهت برون‌رفت از این رکود علمی است. به نظر می‌رسد در گام نخست، باید تحولی عظیم در شیوه‌های آموزش تاریخ از آغازین مقاطع تا رسیدن به آخرین مقطع، ایجاد نمود. تجربه سال‌ها تدریس در حوزه تاریخ به ما می‌آموزد که در این راستا پیش از هر اقدامی باید بر میزان اشتیاق دانش‌آموزان، معلمان و به خصوص دانشجومعلمان افزود. شور و نشاطی که باید از معلمان و آموزندگان تاریخ، به مخاطبین منتقل شود. تدریس تاریخ نیز همچون تدریس هر درس دیگر نیازمند تخصص، عشق و انگیزه است؛ از طرفی دیگر، بسیاری از شیوه‌های تدریس رشته تاریخ، قدیمی بوده و مدرسان این رشته نیازمند تکمیل دانش خود به‌ویژه آموختن نحوه استفاده از رسانه‌ها و فناوری‌های نوین، اینترنت، تصاویر و مواردی از این قبیل است.

در راستای این آسیب‌شناسی، اقدامات چندی توسط متولیان و دست‌اندرکاران آموزش تاریخ در کشور به عمل آمده است که از آن جمله می‌توان به برگزاری سلسله همایش‌هایی جهت نقد آموزش تاریخ در کشور اشاره کرد. برخی از این همایش‌ها توسط گروه‌های تاریخ دانشگاهی و برخی نیز از سوی انجمن‌های علمی تاریخ برگزار شده و می‌شود. از نوع نخست، می‌توان به «همایش کشوری دانش موضوعی-تربیتی آموزش تاریخ» آموزش دانش محتوا» توسط دانشگاه فرهنگیان (پردیس علامه طباطبائی

لرستان) در هفتم اسفند ۱۳۹۶ اشاره کرد که با استقبال اساتید و دانشجومعلمان تاریخ دانشگاه فرهنگیان مواجه شد. اما از سری همایش‌های نوع دوم، برگزاری سلسله همایش‌های آموزش تاریخ در مدارس توسط انجمن ایرانی تاریخ است که طی سه سال اخیر در چند مرکز استانی برگزار شده و تداوم آن در سایر شهرها نیز در دستور کار انجمن قرار دارد. برای این منظور، کارگروه آموزش و پرورش انجمن ایرانی تاریخ متشکل از جمعی از معلمان تاریخ شهر تهران از سال ۱۳۹۵ تشکیل و اقدامات چندی از جمله برپایی نشست‌های علمی، برگزاری همایش‌ها و غیره را در دستور کار خود قرار داد. کارگروه در گام نخست، همایشی با عنوان «آموزش تاریخ در مدارس» را به تاریخ ۶ خرداد ۱۳۹۵ برگزار کرد. استقبال گسترده معلمان و دانش‌آموختگان تاریخ به خصوص از شهرهای مختلف کشور، اعضای کارگروه را بر آن داشت که برگزاری سالانه دو همایش در دو مرکز استانی را در دستور کار خود قرار دهد. لذا به همت انجمن علمی معلمان تاریخ اصفهان، سومین همایش به تاریخ ۷ اردیبهشت ۱۳۹۶ در اصفهان برگزار گردید. چهارمین همایش از سلسله همایش‌های آموزش تاریخ نیز با همکاری گروه تاریخ دانشگاه شهید باهنر کرمان، در ۵ بهمن همین سال در این دانشگاه برگزار شد که با دریافت بیش از یکصد مقاله و استقبال با شکوه معلمان و پژوهشگران تاریخ از اقصای نقاط کشور مواجه گردید.

کارگروه آموزش و پرورش انجمن ایرانی تاریخ اینک در آستانه برگزاری پنجمین همایش خویش به تاریخ ۲۶ دی‌ماه ۱۳۹۷ در دانشگاه سیستان و بلوچستان می‌باشد. کما اینکه چندین استان از جمله استان مازندران و غیره نیز در نوبت سلسله همایش‌های بعدی قرار دارند. مجموع اخبار و گزارشات این همایش‌ها در سایت انجمن ایرانی تاریخ به اطلاع همه عزیزان می‌رسد.

هنگام تدریس فقط به روخوانی، سخنرانی، پرسش‌های شفاهی و غیره اکتفا می‌کنند در صورتی که، روش‌هایی که به گسترش بینش انسانی و انتقال صحیح معلومات منجر نشود از ارزش واقعی بر خوردار نیستند.

معمولاً، در ارائه سرفصل‌های درس تاریخ مشکلات و محدودیت‌های فراوانی مشاهده می‌شود از جمله گستردگی مطالب، کثرت سال‌ها، رخدادها، نام اشخاص و اماکن و غیره که سبب دشواری در فرایند یادگیری در فراگیران می‌شود. با این اوصاف، گاهی برخی دانشجویان در وجود خود نگرانی مبهمی توأم با پیشداوری در یادگیری، و حفظ کردن، مباحث تاریخ دارند و همین امر سبب بی‌انگیزگی آنها و سخت شدن کار استاد در فرآیند یاددهی-یادگیری می‌شود. پس مسئله این است که «راه‌های علاقمندسازی در دانشجویان برای مطالعه تاریخ کدامند؟» به عبارت دیگر، «چگونه می‌توان دانشجویان را به فهم مباحث تاریخی و تحلیل آنها به جای حفظ کردن (سپردن به حافظه کوتاه‌مدت) هدایت نمود؟» یعنی «استاد با چه روش‌هایی محیط کلاس را شاداب، بدون استرس و نگرانی از پیشداوری‌های منفی دانشجویان مهیا نماید تا فرآیند یادگیری به صورت مطلوب صورت گیرد؟

یکی از اتهاماتی که به درس تاریخ وارد می‌کنند حفظی بودن آن است که نسبت به هیچ یک از دیگر دروس دیده نمی‌شود. این نگاه از همان آغاز تدریس تاریخ در مدارس مطرح و متأسفانه توسط افراد ناآگاه با تاریخ و فنون آموزش آن ترویج می‌شود و حتی این تفکر در میان بسیاری از دانشجویان دانشگاه‌ها و رشته‌های مختلف مشاهده می‌شود. بنابراین، یکی از مشکلات کلاس‌های درس تاریخ تصور دانشجویان مبنی حفظ کردن بی‌چون و چرای مطالب است که خود باعث بی‌انگیزگی و عدم مشارکت آنها در مباحث کلاسی می‌شود. لذا، استاد باید با ظرافت و به تدریج به شناخت نقاط ضعف و قوت دانشجویان هر کلاس دست یافته و ابتکارات مناسبی برای جذاب‌تر و لذت‌بخش کردن آموزش تاریخ تدارک ببیند.

این نمونه تجربه عملی من در تدریس یکی از کلاس‌های دروس تاریخ است؛ در آغاز سال تحصیلی یکی دو جلسه اول متوجه شدم که ذهنیت برخی دانشجویان نسبت به درس تاریخ منفی‌تر از سایر کلاس‌ها است. لذا، با طرح سؤالاتی درباره نحوه خواندن درس تاریخ به ریشه‌یابی مسئله پرداخته، نتیجه گرفتم که بیشتر آنها نگران حفظ سال، نام اشخاص و غیره و همچنین حفظ مطالب عین کتاب بودند تا یادگیری مفاهیم و کاربرد آنها در زندگی سیاسی و اجتماعی. برای جلسه بعد، ضمن دادن تکلیف مبنی بر بررسی چکیده یک مقاله راجع به درس و تحلیل آن و ارائه در کلاس، قرار گذاشتیم در پرسش‌های شفاهی و کتبی فقط کلیات و چگونگی رخدادها و به خصوص بعد از مطالعه هر مبحث، فهم و تحلیل و نظر شخصی آنها با تأکید بر واژه‌های کلیدی ملاک عمل قرار گیرد. بدین وسیله، هم دانشجویان درگیر با مسئله می‌شوند و هم استاد به عنوان راهنما با شیوه‌های تلفیقی متناسب با بحث، مثل دادن کار گروهی با استفاده از فضای مجازی، پاورپوینت، بارش مغزی، پرسش و پاسخ و غیره ایفای نقش می‌نماید. در طی تدریس از روش ارائه مفاهیم اساسی درس در قالب نمودار درختی، جدول و مدل و طرح چند سؤال مقدماتی از درس قبل به جهت پیوستگی مطالب استفاده نمودم، سپس با آماده‌سازی و ایجاد انگیزه، بیان هدف با ارائه سؤالاتی به توضیح درس جدید پرداختم. در این مرحله، از دانشجویان خواستم چکیده درس را ارائه کرده، به بیان تحلیل خود در کلاس بپردازند به شکلی که حتی دانشجویان بی‌تحرک نیز وارد بحث شدند و نظر خود را بیان می‌کردند. در پایان مباحث را جمع بندی نموده و برای جلسه بعدی تکلیفی به انتخاب دانشجویان و متناسب با علاقه شان مشخص می‌کردم. در پایان ترم، نمرات رشد چشمگیری را نشان می‌داد و در عین رضایتمندی و علاقمندی و تلاش دانشجویان و نیز موفقیت روش تدریس، تغییر نگرش بطور محسوس در آنها مشاهده شد به گونه‌ای که بسیاری از آنها در ترم‌های بعدی از فعالین و علاقمندان کلاس و مباحث تاریخ شدند.

تجربیات برتر آموزش تاریخ

دکتر فضل‌الله فولادی‌پور؛ عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه فرهنگیان استان لرستان

اولین جشنواره کشوری تجربیات برتر آموزشی-تربیتی رشته تاریخ در مورخه ۸ اسفند ۱۳۹۶ در دانشگاه فرهنگیان استان لرستان برگزار گردید و بسیاری از معلمان تاریخ تجربیات گرانقدر خویش را عرضه کردند. دو نمونه زیر از جمله تجربیات برگزیده جشنواره هستند که تقدیم می‌شود:

دانشجویان و چالش حفظ کردن درس تاریخ
دکتر فضل‌الله فولادی‌پور؛ عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان استان لرستان
پویش یادگیری در حوزه علوم اجتماعی، از جمله تاریخ، شباهت‌های زیادی با یادگیری در سایر حوزه‌های علمی دارد. اما، در عین حال آموزش تاریخ از سایر علوم متمایز است زیرا موضوعات آن با انسان‌ها و رابطه آنها در گذشته مرتبط است و بالطبع از پیچیدگی‌ها و قانونمندی‌های خاص برخوردار است. در بیشتر موارد، معلمان و استادان تاریخ

پیشنهادی دانشجویان مورد بررسی دقیق قرار گیرد تا بتوانیم با شیوه تعامل بین استاد و دانشجو به نتیجه مطلوب برسیم.

پیشنهادهای

- سعی شود با بیان خاطرات، داستان‌ها و مثل‌های کوتاه مرتبط با متن، جو کلاس به کسالت کشیده نشود.

- استفاده مناسب از تشویق و اهمیت دادن به اظهارنظر مخاطبان در رابطه با مباحث مطروحه.

- تشویق و هدایت دانشجویان به مطالعه، تحقیق و خلاصه‌نویسی و معرفی کتاب‌هایی ساده و علمی متناسب با علاقه آنها. با چه انگیزه‌ای توانستم نمایشنامه‌ای با مفهوم فقهی و تاریخی بنویسم دکتر محمدرضا روزبهانی؛ دبیر سابق آموزش و پرورش شهرستان بروجرد و عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان استان تهران

سالها پیش معلم تاریخ دبیرستان‌های تاریخ دخترانه و پسرانه شهرستان بروجرد بودم. روزی هنگام تدریس درس تاریخ معاصر سال سوم در دبیرستان دخترانه مبحث اقدامات رضاخان را تدریس می‌کردم، از جمله مسئله متحدالشکل کردن لباس مردان و کشف حجاب خانم‌ها. در میان سخنانم احساس کردم سؤالات فراوانی ذهن دانش‌آموزان را قلقلک می‌دهد. میدان را باز گذاشتم. آرام آرام میان دانش‌آموزان بحث داغی در گرفت به گونه‌ای که اعتراضات و مخالفت‌ها به جایی رسید که مسئله ضرورت حجاب هم مورد تشکیک قرار گرفت و طبیعتاً اقدامات رضاخان در زمینه کشف حجاب موجه جلوه کرد.

در بد موقعیتی گیر کرده بودم. می‌دانستم تندی راه به جایی نمی‌برد. البته بودند دانش‌آموزانی که با من هم‌نظر بودند. اتفاقاً دفاع ایشان از مواضع من و ایستادگی ایشان خالی از تعصب نبود، همانطور که طرف مقابل از تعصب بی‌بهره نبود. درگیری لفظی طرفین می‌رفت به جاهای باریک بکشد. نبض کلاس را به دست گرفتیم. همه سخن‌ها را شنیدم. حال می‌باید

نتیجه‌گیری

در تدریس تاریخ ضروری است از روش‌های متنوع استفاده شود و باید توجه داشت که هیچ روشی به تنهایی برای انجام فرآیند یاددهی-یادگیری کافی نیست و لازم است از روش‌های مناسب به صورت تلفیقی براساس مباحث هر درس استفاده شود. در انتخاب و به کارگیری روش‌های تدریس مهم این است که به فعال شدن مجموعه کلاس، تحریک حس کنجکاوی مخاطب و انتقال درست و پایدار مطالب توجه شود. در فرایند تدریس مطلوب به جای توجه به کمیت، به کیفیت توجه شده و از همه امکانات و تکنولوژی متناسب استفاده نموده و در نتیجه تفکر همگرای آنها و اگر می‌شود. روش تدریس فعال همه دانشجویان را وادار به فعالیت و تفکر می‌کند و در تدریس، استاد با مشارکت دادن دانشجو در مباحث، ضمن قابل فهم نمودن درس به تقویت تحلیل و آزاداندیشی آنها کمک می‌کند. و در پایان موارد

را به میانجی‌گری دعوت می‌کنند. همان استدلال‌هایی که در کلاس درس برای دانش‌آموزان ارائه کرده بودم برای مربی پرورشی بازگو کردم. او «راوی» قصه ما شد. نمایشنامه را با استفاده از شیوه فاصله‌گذاری «برشت» به جلو بردم. مسائل تاریخی کشف حجاب در زمان پهلوی اول و دوم را به استناد کتب تاریخی در خلال صحنه‌های متعدد، شبیه نمایشنامه‌های «مستند» تنظیم کردم به گونه‌ای که اجبار رضاشاه و مقاومت زنان در دوره پهلوی اول و تلاش‌های زیرکانه پهلوی دوم در تبلیغ بی‌حجابی به تصویر کشیده شد. در نهایت، با استفاده از نظرات فقهی امام خمینی (رض) و توضیح و تشریح آن توسط مربی پرورشی (راوی) پرونده نمایشنامه بسته شد. حاصل کار خلق اثری بود تحت عنوان «حریم امن».

اجرای این نمایشنامه، با همکاری دانش‌آموزان همان کلاس محقق شد و اکثر دانش‌آموزان را به اشکال مختلف درگیر نمایش کرد. بعضی در نوشتن همکاری کردند، بسیاری بازیگر و عده‌ای عوامل اجرایی شدند، البته مدیر و مربی پرورشی دبیرستان، که همسرم بود، بسیار کمک کردند. اجرای این نمایش در دبیرستان‌های دخترانه با استقبال بسیار خوبی روبرو شد و در بعضی جشنواره‌ها هم حضور پیدا کرد.

نتیجه این تجربه علاوه بر نوشتن نمایشنامه «حریم امن» مرا به این سمت راهنمایی کرد که می‌توان از طریق تئاتر و نمایشنامه‌نویسی بسیاری از مسائل تاریخی را به شکل هنرمندانه آموزش داد و فرآیند آموزش تاریخ را برای دانش‌آموزان جذاب‌تر و موثرتر کرد.

با دلایل متقن فقهی ضرورت حجاب را به اثبات برسانم و با مستندات تاریخی کشف حجاب را عملی خلاف نشان دهم. پاسخ مسئله اول را با مراجعه به رساله امام خمینی (رض)، که یکی از دانش‌آموزان از کتابخانه دبیرستان آورد دادم. با تشریح و توضیح دقیق، پاسخ مسئله دوم را بر اساس مستندات تاریخی، از جمله کتاب‌هایی که معمولاً متناسب با هر درس به کلاس می‌آوردم دادم؛ البته خود دانش‌آموزان هم بر اساس تکالیف درسی که به آنها داده بودم کتاب‌ها و مطالبی در اختیار داشتند که در مسیر استدلال‌های من مفید فایده شدند. تصورم این است که در آن جلسه توانستم اکثر دانش‌آموزان را قانع کنم. اما تا مدت‌ها حوادث آن کلاس ذهن مرا به خود مشغول کرده بود؛ چرا که این مسائل، نه به این شدت، در کلاس‌های دیگر هم مسبوق به سابقه بود. باید کار جدی‌تری می‌کردم. از آنجا که دستی در تئاتر و نمایشنامه‌نویسی داشتم احساس کردم که شاید از طریق نوشتن یک نمایشنامه، بهتر بتوانم ابعاد فقهی و تاریخی مسئله حجاب را بیان کنم. منابع کافی و لازم در اختیار بود و دانش‌آموزان مشتاق، فراوان. با دانش‌آموزان همان کلاس طرح نمایشنامه را درمیان گذاشتم. نظرات ایشان جالب بود، به خصوص کتابی که یکی از دانش‌آموزان تحت عنوان «رایحه نجابت» در اختیارم گذاشت بسیار راهگشا از کار درآمد و طرح اصلی نمایشنامه را از این کتاب گرفتم.

نمایشنامه به شکل زیر طراحی شد: چند دانش‌آموز دختر یک دبیرستان در حیاط مدرسه درباره مسئله کشف حجاب و ابعاد آن با هم بحث می‌کنند و به نتیجه نمی‌رسند. مربی پرورشی

لیست کنفرانس‌های مرتبط با آموزش تاریخ

آموزش تاریخ	۲۰۱۹ و ۲۰۲۰	۱
دانشگاه کالیفرنیا جنوبی	UCLA Teaching History Conference Website	
اعمال قدرت: افراد و سازمان‌ها در تاریخ	۱۴-۱۶ مارچ ۲۰۱۹	۲
واشنگتن دی سی	http://www.nche.net	
پداگوژی فراگیر	۲۶ و ۲۷ مارچ ۲۰۱۹	۳
هند	https://inclusivepedagogies.wordpress.com/	

مصاحبه با دانشجو معلمان

از طریق آزمون استخدامی وارد حرفه معلمی شده‌اند معلمی را فقط تدریس محض می‌دانند، به مسائل عاطفی دانش آموزان توجه چندانی ندارند و به همین دلیل در برقراری ارتباط با شاگردان دچار مشکل شده‌اند. ولی، دانشجویان دانشگاه فرهنگیان به دلیل آنکه طی ۴ سال تحصیل در این دانشگاه علاوه بر دانش علمی و تخصصی خود مهارت معلمی را نیز آموخته‌اند بهتر می‌توانند در مدرسه با دانش‌آموزان ارتباط برقرار کنند.

علی صالح (دبیر تاریخ استان قم و دانشجوی تاریخ دانشگاه اراک): در پاسخ به سوال اول می‌توان گفت به راستی تفاوت وجود دارد و نمی‌شود منکر آن شد. معلم آموزش دیده در دانشگاه فرهنگیان دید بسیار تازه و رویکرد آموزشی نوین و قوی‌تری دارد. به روز شدن معلمان در این دانشگاه تفاوت محسوسی را با سایر معلمان ایجاد کرده است. امروزه با پیشرفت تکنولوژی، دانش‌آموزان نیز نیاز به تنوع در محیط آموزشی خود دارند. دانشگاه فرهنگیان محیط مناسبی را برای آموزش اینگونه تنوع‌ها برای دانشجو معلمان خود فراهم آورده است محمدی (دبیر تاریخ استان قم و دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ دانشگاه خوارزمی): در پاسخ به سوال اول براساس مشاهداتی که من داشتم دو تفاوت عمده بین معلمان تحصیل کرده در

دانشگاه فرهنگیان هر ساله چندین هزار فارغ التحصیل تقدیم آموزش و پرورش می‌کند. اطلاع از تجربه معلمی ایشان و همچنین نقدشان به وضعیت آموزش در دانشگاه فرهنگیان می‌تواند برای برنامه‌ریزی‌های آینده دانشگاه بسیار راهگشا باشد. بر این اساس، ما در این مجال با پنج نفر از دانشجویان فارغ التحصیل آموزش تاریخ مرکز شهدای مکه دانشگاه فرهنگیان استان تهران به گفتگو نشستیم و با آنها درباره فرآیند آموزش در دانشگاه و همچنین اثربخش بودن آموزش‌های صورت گرفته صحبت کردیم. در ادامه، متن کامل مصاحبه‌ها آورده شده است. سوال اول: در مدارس تفاوت معلم آموزش دیده در دانشگاه فرهنگیان با دیگر معلمان چیست؟

سوال دوم: با توجه به تجربه این چند وقت معلمی، به نظر شما جای آموزش چه عناوینی در دروس کارشناسی آموزش تاریخ، به ویژه دروس □□□ خالی است؟ پاسخ سوال اول:

سید ابوالفضل حسینی‌پور (دبیر تاریخ استان قم و دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ دانشگاه خوارزمی): بنده در مدرسه‌ای که امسال مشغول به تدریس هستم به طور محسوسی که فرق بین معلمانی که در دانشگاه فرهنگیان تحصیل نموده‌اند و سایر معلمان به خصوص همکاران ماده ۲۸ درک می‌کنم. معلمانی که

از تکالیف را روی کاغذ بنویسند و در آخر به استاد تحویل دهند که به آنها نمره بدهد. این مشکل سیستم آموزشی و تا حدودی از جانب استاد است که باید اصلاح شود نه اینکه یک واحد دیگر جایگزین شود.

پاسخ سوال دوم:

حسینی: عناوین و واحدهای درسی‌ای که در حال حاضر ارائه می‌شوند مناسب است به شرط آنکه درست تدریس و اجرا شوند به خصوص واحدهایی نظیر کارورزی و واحدهایی که به مهارت معلمی مربوط می‌شوند بهتر است بیشتر عملی باشد و عینی‌تر تدریس شود. مثلاً به جای خواندن کتابی چند صد صفحه‌ای در رابطه با روش‌ها و فنون تدریس، این واحد به صورت عملی در کلاس اجرا شود و استاد مربوطه روش‌های تدریس را نه تنها در قالب تئوری و نظریه‌ها بلکه با مثال و اجراهای عینی برای دانشجویان تدریس کند. همچنین، سفرها و اردوهای علمی بسیار در کار معلمی به خصوص رشته تاریخ موثر است و بنده به دلیل آنکه در طول دوران تحصیل در دانشگاه فرهنگیان چندین اردوی علمی همراه با اساتید و همکلاسی‌ها رفتم الان در مورد مکان‌هایی که بازدید کردم بسیار خوب و مفید می‌توانم برای دانش‌آموزان توضیح دهم.

صالح: به نظر اینجانب واحدهایی که مرتبط با فن طرح سوالات امتحان‌ها، نمره دادن‌ها، تشویق و تنبیه‌ها و همچنین وظایف و مسئولیت‌های مدیر مدرسه و معاونین و از قبیل چنین مسائل که در مدرسه هر روز با آن درگیر هستیم بسیار نیاز است. چرا که بعضی از دوستان و همکاران سال اول در مدارس منطقه خودشان مدیر شدند. برآستی، اگر در دانشگاه این فضا و آشنایی صورت می‌گرفت دیگر استرس و دغدغه زیادی نداشتیم برای قبول مسئولیت‌ها. متأسفانه، ورودی‌های ۹۳ مانند ورودی‌های قبل، از اینگونه واحدها که دانشجویان را بیشتر با فضای مدرسه آشنا کند نداشته‌اند و برعکس واحدهایی که هرترم فقط عنوان آن تغییر می‌کرد را داشتیم، در صورتی که درس و مطالب ارائه شده تقریباً یکی بود.

محمدی: در کتاب‌های درسی دبیرستان دوره دوم با تعدادی از موضوعات برخورد می‌کنیم که جای عناوین آموزشی این موضوعات تاریخی در دوره کارشناسی خالی است و یا بسیار محدود. بدون توجه به حجم اختصاصی کتاب‌های درسی نسبت به آموزش آن‌ها در مقطع کارشناسی اقدام شده است. از مهمترین عناوین درسی که در کتاب‌های درسی با آنها روبرو هستیم و در عناوین دوره کارشناسی آموزش تاریخ به آنها توجه نشده است شناخت تمدن‌های باستانی شرق چین، هند، مصر، بین‌النهرین و ایلام می‌باشد که در کتاب درسی دهم انسانی ۳ درس به آنها اختصاص داده شده است. متأسفانه، مهمترین ضعف در رشته آموزش تاریخ عدم توجه به تاریخ معاصر است

دانشگاه فرهنگیان با معلمانی که خارج از دانشگاه فرهنگیان جذب شده‌اند وجود دارد. ۱) معلمان تحصیل کرده در دانشگاه فرهنگیان از نظر رفتار حرفه‌ای معلمی و احساس تعهد نسبت به دانش‌آموزان و کلاس درس در مرتبه‌ای بالاتر از دیگر معلمان قرار دارند و کاملاً مشهود است و برای ارتقای سطح کیفیت آموزش و افزایش بهره‌وری دانش‌آموزان دلسوزانه‌تر عمل می‌کنند. ۲) معلمانی که خارج از ساختار دانشگاه فرهنگیان جذب شدند اکثراً افرادی تحصیل کرده در دانشگاه‌های دولتی می‌باشند. این معلمان از نظر سطح دانش و معلومات تخصصی رشته خود در مرتبه بالاتری نسبت به معلمانی که در دانشگاه فرهنگیان تحصیل کرده‌اند هستند.

مصطفی افرند (دبیر تاریخ استان یزد و دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ دانشگاه یزد): تا وقتی که کارورزی اصطلاحاً به «کاغذ بازی» بگذرد هیچ تفاوتی بین دانشجویان با بقیه دانشجویان رشته تاریخ به وجود نخواهد آمد. از طرفی، ماهیت درس تاریخ اقتضا می‌کند که دانشجو معلم در هر سرفصل تاریخی به عنوان مثال تاریخ قاجار یا پهلوی، بیش از کتابی که منبع امتحانی است مطالعه کند. بنابراین، سختگیری در این بخش و معرفی کتاب‌های مختلف به دانشجو و تکلیف به خواندن و خلاصه کردن (به جای تهیه پاورپوینت و کنفرانس‌های ملال‌آور) مفید به نظر می‌رسد. البته، فقط در صورتی که منتهی به ارائه خلاصه اینترنتی نشود!! به عنوان مثال در هر جلسه یک دانشجو، اهم نکات یک کتاب جدید درباره آن دوره از تاریخ را ارائه کند

سید حامد سلیمانی (دبیر تاریخ آموزش و پرورش یزد): من تا به الآن واحد جدیدی به ذهنم نمی‌رسد؛ اما بهتر است که بعضی از واحدهای دانشگاه فرهنگیان جنبه تئوری نداشته باشد و در کلاس درس به صورت عملی اجرا کرد. به عنوان مثال، بنده در دوران دانشجویی رشته دبیری تاریخ، واحدی به اسم «طراحی واحد یادگیری» را پاس کردم که در این واحد باید دانشجویان کتاب مطالعات اجتماعی سه پایه هفتم، هشتم و نهم بخش تاریخ این کتاب را به صورت واحدهای یادگیری (چند درس به عنوان یک واحد یادگیری مدنظر بگیریم مثل ایران باستان که شامل چهار درس مطالعات اجتماعی هفتم است) در بیاوریم و برای بخش تاریخ یکی از سه پایه باید فرم «ج» می‌نوشتیم و آن دروس را به صورت فرضی درس می‌دادیم و به استاد مربوطه گزارش (پُر کردن فرم ج) می‌دادیم. در این واحد درسی می‌بایست تمامی دانشجویان دبیری تاریخ تعدادی از دروس مطالعات اجتماعی و حتی دروس تاریخ متوسطه دوم را تدریس می‌کردند و در آخر با نقد و بررسی این شیوه تدریس، دانشجویان با روش‌های مختلف تدریس آشنا می‌شدند و خودشان را برای کلاس‌های مدرسه آماده می‌کردند، نه اینکه یک سری

لازمه کلاسداری موفق است.

سلیمانی: متأسفانه سیستم آموزش ابتدایی که به صورت توصیفی است و همچنین معلمان مدارس ابتدایی پسرانه امریه (سرباز معلم) هستند که با رشته غیرمرتبط و با آموزش یک یا دو ماهه توسط آموزش و پرورش به سر کلاس‌های مدارس ابتدایی می‌روند. افراد امریه برای خلاص شدن از پست‌های شبانه‌روزی در سپاه یا ارتش به امریه آموزش و پرورش روی می‌آورند و لطمه سنگینی بر پیکره آموزش خواهد بود.

اما، معلمانی که فارغ التحصیل دانشگاه فرهنگیان هستند در طی چهار سال به عنوان معلم آموزش و تربیت شده‌اند و هدفشان بعد از نتایج کنکور مشخص بوده است و به مدت دو سال به صورت کارورز در مدارس تدریس داشته‌اند. اما، افرادی که از دانشگاه دیگر بعد از چهار سال به دانشگاه فرهنگیان وارد می‌شوند (ماده ۲۸) و یک یا دو سال در دانشگاه فرهنگیان آموزش می‌بینند و در طی این یک یا دو سال هدفشان مشخص می‌شود و آخرین گروه که سرباز معلم هستند که برای راحتی در سپاه و ارتش به آموزش و پرورش روی می‌آورند که یک یا دو ماه آموزش می‌بینند که نیتشان (گرفتن کارت پایان خدمت) ظرف دو سال تمام می‌شود تا هدف اصلی‌شان مشخص شود و به مقصد برسند. البته، عده‌ای هم هستند که این چنین وضعیتی را ندارند.

در حالی که بیش از نیمی از کتاب دوازدهم انسانی و حدود دو سوم کتاب تاریخ معاصر یازدهم عمومی شامل تاریخ ایران از پهلوی به بعد می‌باشد. اما، به دلیل عدم آموزش این عناوین در دوره کارشناسی معلمان توانایی تجزیه و ارائه مناسب این مطالب به دانش‌آموزان را ندارند. اگر با توجه به حجم مطالب کتب درسی مرتبط به تاریخ معاصر قرار باشد عناوین درسی برای آن تدوین شود لازم است سه عنوان درسی تعریف شود: (۱) تاریخ تحولات سیاسی اجتماعی ایران از کودتای ۱۲۹۹ تا کودتای ۲۸ مرداد، (۲) تاریخ تحولات سیاسی اجتماعی ایران از کودتای ۲۸ مرداد تا سال ۱۳۵۶ شمسی، و (۳) تاریخ انقلاب اسلامی تا رحلت امام خمینی.

افرنند: جای واحد درسی «بررسی کتب درسی» و تحلیل درس به درس خالی است. خیلی از نکات کتاب‌های درسی قابلیت بررسی در دانشگاه و تعمیق را دارند. موضوع بعدی که تعجب آور است، نبود سرفصل تاریخ پهلوی و انقلاب اسلامی است که اتفاقاً معلم در این بخش و در مواجهه با شبهات دانش‌آموزان نیاز به اطلاعات زیاد دارد. نکته بعد، معرفی حکایت و داستان‌های تاریخی مثل شاهنامه است. بنده مثلاً داستان‌های شاهنامه رو در کلاس تعریف کردم که تقریباً همه دانش‌آموزان لذت بردند. یکی از تفاوت‌های معلم تاریخ با بقیه فارغ‌التحصیلان تاریخ، داشتن گنجینه‌ای از حکایت و داستان تاریخی در ذهن است که

دستورالعمل‌های آماده‌سازی معلمان تاریخ

شده و در زمینه مطالعات تاریخی، تدریس تاریخ و حفظ و دسترسی به مواد تاریخی فعالیت می‌کند و از طریق انتشار مجلات علمی و همچنین برگزاری گردهمایی‌های سالانه، که اکثر مورخان ایالات متحده در آن شرکت می‌کنند، برنامه‌های خود را پیش می‌برد. هدف این انجمن ارتقای مطالعات تاریخی، جمع‌آوری و حفظ نسخ خطی تاریخی و علاقه‌مند کردن آمریکایی‌ها به تاریخ و آموزش تاریخ در آن کشور است.

ترجمه زیر «دستورالعمل‌های آماده‌سازی معلمان تاریخ» ایالات متحده امریکا است که به وسیله باب باین از اساتید دانشگاه میشیگان تدوین شده و بخش آموزش انجمن تاریخ آمریکا آن را در تاریخ ۲۵ اوت ۲۰۱۶ تصویب کرده است. البته، باید توجه داشت که این دستورالعمل مربوط به مطالعه تاریخ در یستر یک نظام لیبرال دموکراسی است.

جذب، آماده‌سازی، حفظ و تداوم پرورش معلمان تحصیل کرده و کارآمد تاریخ، به عنوان یک شغل، در همه سطوح مورد توجه انجمن تاریخی آمریکا است. بنابراین، انجمن تاریخی آمریکا، متعهد به افزایش تعداد معلمان ماهر و متخصص تاریخ است؛ با اطمینان به اینکه معلمان تازه‌کار درک عمیقی از تاریخ، محتوا و روش‌های آن دارند و انتقال این دانش و مهارت‌ها نیاز به تدریس تاریخ با روشی کارآمد به دانش‌آموزان/دانشجویان است. علاوه بر این، این سازمان برای کمک به بهبود حرفه‌ای معلمان در حال تعلیم، برگزاری دوره آموزشی را برای غنی‌تر کردن آموزش تاریخ لازم می‌داند. به همین دلایل، انجمن تاریخ آمریکا از موارد زیر حمایت می‌کند:

۱. جذب افراد به آموزش تاریخ. مورخان، هر چند که خودشان به ندرت تدریس می‌کنند، نقش

مترجم: مینا روزبهانی؛ دانشجوی رشته مترجمی زبان انگلیسی دانشگاه علامه طباطبائی تهران

انجمن تاریخ آمریکا (AHA) قدیمی‌ترین و بزرگ‌ترین جامعه مورخان و استادان تاریخ در ایالات متحده است. این انجمن در سال ۱۸۸۴ تأسیس

ضمن خدمت مدارس است تا معلمان تاریخ آینده فرصت‌هایی برای تمرین ساختاری و بازاریابی بدست آورند.

۴. توسعه آموزش حرفه‌ای معلمان. همانند همه فعالیت‌های حرفه‌ای، تدریس تاریخ نیاز به نوسازی و رشد مستمر دارد و گروه‌های آموزش تاریخ می‌توانند نقش مهمی در پیشبرد دانش و مهارت‌های معلمان داشته باشند. طی ۱۵ سال گذشته، سازمان‌های حرفه‌ای این کار را برای معلمان در مدارس از طریق افزایش کارگاه‌ها، دوره‌های تحصیلات تکمیلی و همکاری با ادارات آموزش، موسسات تاریخ عمومی، و موزه‌ها انجام داده‌اند. ادامه این تلاش‌ها نقش مهمی در حفظ معلمان خوب و بهبود آموزش دارد.

۵. آماده‌سازی دانشگاه‌های آینده. معلمان تاریخ از طریق شرکت در دوره‌های آموزش شیوه‌های مختلف تدریس تاریخ، نه تنها تاریخ کلاس‌های دانشگاه را یاد می‌گیرند، بلکه یاد می‌گیرند که چگونه تاریخ را از طریق

روش‌های مورد استفاده در دوره‌ها، آموزش دهند. بنابراین، معلمان آینده‌نگر باید فرصت‌هایی برای تعامل با موضوع مورد نظر داشته باشند. آنها باید تحلیل منابع و شواهد، تهیه روایات، توضیحات و مباحثات و استدلال‌های تاریخی دیگران را ارزیابی کنند. بنابراین، گروه آموزشی تاریخ باید

به معلمان آینده کمک کند تا روش‌های مختلف برای تدریس دانش‌آموزان را یاد گرفته و نیز مجموعه استراتژی‌های آموزشی، برای توسعه درک و تفکر تاریخی دانش‌آموزان را بیاموزند. معلمان باید به محتوای دروسی که می‌خواهند آموزش دهند، احاطه پیدا کنند و شیوه‌های ارزیابی را توسعه دهند. به عنوان مثال، می‌توان گفت که معلمان نیازمند حمایت هستند تا بتوانند به درکی از این موضوعات آموزشی برسند.

۶. همسویی دانش‌یاددهی و یادگیری با یکدیگر. تشویق و گسترش مطالعه نظام‌مند یاددهی و یادگیری تاریخ، یکی از ویژگی‌های کلیدی بهبود آمادگی معلم است. معلمان باید به برنامه‌هایی که برای آماده‌سازی موثر تدریس تاریخ تدارک دیده شده، متعهد باشند و سپس نتایج و تجربیات اجرای الگوهای برنامه درسی و موضوعات مربوط به تعلیم و تربیت خود را به اشتراک بگذارند و دانش‌آموختگان خود را تشویق کنند که به همان

مهمی در ترویج تدریس به عنوان یک حرفه برای رشته‌های تاریخ ایفا می‌کنند. پیش از این، برخی از اساتید به طور انحصاری فضایل تحقیق در تاریخ را ترویج می‌کردند و نسبت به دانش‌آموزان قوی تاریخ که در حال گذراندن دوران آموزشی تدریس تاریخ هستند، بی‌اعتنا بودند که این کار زیان‌بار است. افزایش کیفیت آموزش تاریخ پیش از دوران دانشگاهی، با جذب معلمان بهتر آغاز می‌شود، و گروه‌های آموزشی تاریخ می‌توانند با توسعه یک استراتژی یا برنامه برای تشویق رشته‌های تاریخ به عنوان یک حرفه، در این امر خطیر فعال تر باشند.

۲. آماده‌سازی دانش‌محتوایی معلمان در تاریخ و رشته‌های مرتبط. دانش تاریخی و شیوه‌های تعلیمی آن، جزء ویژگی‌های ضروری و مهم برای معلمان کارآمد تاریخ هستند. به طور کلی، نه تنها معلمان باید درکی عمیق از تاریخ ملی و جهانی داشته باشند، بلکه باید با شیوه‌های خواندن، نوشتن و فکر کردن و

ویژگی‌های مختلف یادگیری تاریخ آشنا شوند. آنها همچنین باید از روش‌ها و مفاهیمی که سایر رشته‌ها برای مطالعه شرایط انسانی استفاده می‌کنند، آگاهی داشته باشند.

۳. آماده‌سازی معلمان برای آموزش تاریخ به دانش‌آموزان. دانش تاریخ ضروری است اما این، تنها بخشی از آماده‌سازی برای تبدیل شدن به یک معلم

کارآمد تاریخ است. کمک به دانش‌آموزان باعث می‌شود که درک تاریخی خود را عمیق‌تر سازند و یاد بگیرند که چگونه مانند مورخان فکر کنند که این مستلزم این است که معلمان: (۱) راه‌های مختلف تدریس تاریخ یا به طور کلی تدریس به دانش‌آموزان مختلف را یاد بگیرند، (۲) مجموعه استراتژی‌های آموزشی مربوط به تعلیم و تربیت برای افزایش درک تاریخی دانش‌آموزان را به کار گیرند، (۳) با منابع و شیوه‌های ارزیابی اثربخش برای تاریخ آشنا شوند، (۴) تمرین این روش‌ها را در کلاس‌های درس تحت راهنمایی معلمان ماهر تاریخ و یا مورخان انجام دهند. علاوه بر دوره‌های آموزشی هدفمند برای اطمینان از اینکه معلمان روش‌های بالا را یاد گرفته‌اند، یک برنامه موثر هم نیاز است که آن هم نیازمند همکاری رسمی و هماهنگ میان گروه‌های آموزشی تاریخ، مورخان، ادارات آموزش و پرورش، آموزگاران معلم و معلمان مرتبط با دوره‌های آموزشی

معرفی چند اثر در زمینه آموزش تاریخ

محمد جلال ماخانی؛ دانشجوی دکتری تاریخ ایران بعد از اسلام پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

«چگونگی» آموزش تاریخ در سطوح مختلف تحصیلی، از دوران دبستان تا تحصیلات تکمیلی، همواره یکی از دغدغه‌های آموزگاران این عرصه است. اگرچه، بسیاری از آموزگاران بر اساس تجربیات خویش الگویی نسبتاً کاربردی را به دست می‌آورند، اما نظر به عدم پیروی از یک روش مشخص همواره در انتقال شیوه خود به نوآموزگاران چالش‌های فراوانی خواهند داشت. با رشد رشته تاریخ در غرب همواره آموزش تاریخ نیز مطمح نظر صاحبان رأی بوده است و تلاش کرده‌اند با خلق آثاری در زمینه آموزش تاریخ، شیوه‌هایی کاربردی و قابل انتقال را برای نوآموزگاران فراهم آورند. در سطور آتی سعی خواهد شد چند اثر مرتبط با آموزش تاریخ را معرفی کنیم.

عنوان کتاب: راهکارهای آموزش تاریخ

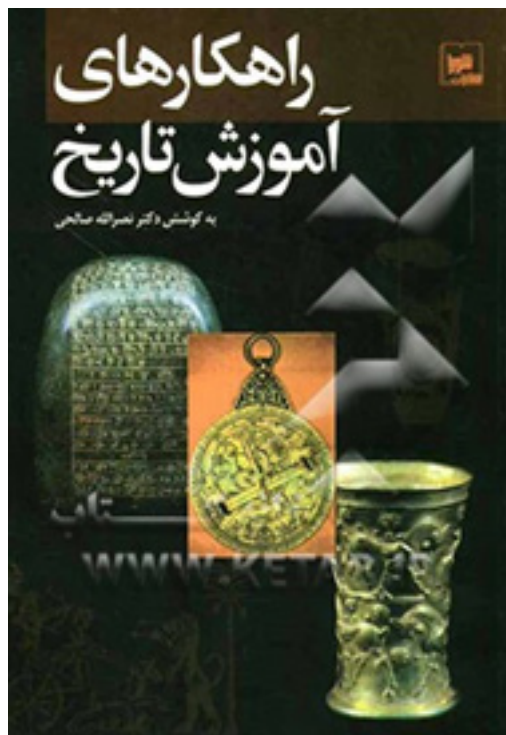
"راهکارهای آموزش تاریخ" یکی از نخستین آثاری است که در زمینه آموزش تاریخ در ایران به کوشش دکتر نصرالله صالحی به چاپ رسیده است. این کتاب در سال ۱۳۸۸ توسط نشر شورا چاپ و در بازار نشر توزیع شده است. این اثر شامل ۱۸ مقاله (۹ مقاله تالیفی و ۹ مقاله ترجمه‌ای) به قرار ذیل است:

- تاریخ چیست و مورخ کیست؟ نوشته مارینان درسون، ترجمه دکتر نصرالله صالحی
- جایگاه درس تاریخ در نظام تعلیم و تربیت؛ نوشته: دلیو. اچ. برستون ترجمه عزت‌الله زارع- منصورچهره‌زای
- درس تاریخ و مسئله حفظ کردن آن؛ به قلم دکتر عبدالرسول خیراندیش
- تاریخ در مدارس ابتدایی؛ نوشته مسعود جوادیان
- عناصر سه‌گانه- زمان، مکان و علت در کتابهای تاریخ دوره راهنمایی؛ نوشته دکتر عبدالرسول خیراندیش
- روش آموزش تاریخ در دوره راهنمایی؛ نوشته دکتر نصرالله صالحی
- الگوی روش تدریس فعال و مشارکتی درس تاریخ؛ نوشته سکنه اصلانی
- آموزش تاریخ، وقایع یا شخصیتها؟ نوشته دکتر نصرالله صالحی
- ایفاء نقش، شیوه‌های تدریس تاریخ؛ نوشته: توموتو وینن، ترجمه حمیدملک محمدی
- تخیل و تاریخ، درآمدی بر چگونگی به‌کارگیری قوه تخیل در آموزش تاریخ؛ نوشته دکتر عبدالرسول خیراندیش
- کاربرد زبان در آموزش تاریخ؛ نوشته جی. برنباو، ترجمه محبوبه احمدی اسدآبادی و زهرا ولی‌زاده
- اتاق تاریخ؛ نوشته اف. جی. دوریر، بی. لیت، ترجمه فاطمه عطاران و رضا حسینی‌الهاشمی
- وسایل کمک آموزشی در مدارس؛ نوشته جی. اچ. هینتون، ترجمه محبوبه احمدی اسدآبادی
- بناها، موزه‌ها و مکانهای تاریخی؛ نوشته ایلای دونکادتر، ترجمه منصور چهره‌زای
- کاربرد داستانها در آموزش تاریخ؛ نوشته دورسون دیلک و گلچین پایچی، ترجمه عزت‌الله زارع و منصور چهره‌زای
- اهمیت قصه و داستان در آموزش تاریخ؛ به قلم زهرا قیداری
- چگونگی و با چه روشی می‌توان نشاط و شور و شوق بیشتری برای دانش‌آموزان در درس تاریخ ایجاد کرد؟ به قلم طاهره سعادتوند
- هفت قاعده برای شاداب‌سازی کلاس تاریخ یا تدریس اثربخش تاریخ؛ ترجمه و تلخیص کوروش فتاحی و روح‌الله رنجبر

عنوان کتاب: آموزش تاریخ در دانشگاه

این کتاب که توسط آلن بوث، استاد بازنشسته تاریخ و آموزش تاریخ در دانشگاه ناتینگهام تألیف شده است در ایران با نام آموزش تاریخ در دانشگاه: ارتقای سطح یادگیری و فهم شناخته می‌شود. این کتاب در سال ۱۳۹۴ توسط انتشارات سمت و با مشارکت دانشگاه فرهنگیان ترجمه و سپس به چاپ رسید. بوث در دوران فعالیت خود به‌عنوان استاد تاریخ عمده فعالیت خود را در مسیر آموزش تاریخ به‌کار گرفت و آثار فراوانی را منتشر کرد. آموزش تاریخ در دانشگاه یکی از کتاب‌های پایه‌ای در زمینه آموزش تاریخ در کشورهای انگلیسی‌زبان است که با توجه به ترجمه این اثر به زبان فارسی در ایران نیز مورد توجه آموزگاران تاریخ در دانشگاه‌ها قرار گرفته است. محتوی این اثر شامل یک مقدمه و نه فصل با عنوان‌های زیر است:

- فصل اول: مقدمه
- فصل دوم: یادگیری تاریخ با هدف فهمیدن
- فصل سوم: یادگیری تاریخ از چشم انداز دانشجویان
- فصل چهارم: رویکردها به تدریس تاریخ
- فصل پنجم: ایجاد بافتار مناسب برای یادگیری
- فصل ششم: راهبردهای یادگیری فعال در کلاس تاریخ
- فصل هفتم: ترویج استقلال در یادگیری
- فصل هشتم: ارزیابی معطوف به فهم
- فصل نهم: بهبود و رشد فهم از تدریس

عنوان کتاب: بهترین شیوه آموزش تاریخ

آخرین اثر بوث در این زمینه با نام بهترین شیوه آموزش تاریخ در سال ۲۰۱۴ به چاپ رسیده است. در این کتاب، بوث در پی پاسخ به پرسش‌هایی بوده است که همواره برای آموزگاران تاریخ مهم و تاحدودی چالش‌برانگیز است؛ اینکه چرا تاریخ می‌آموزیم، از چه روشی برای آموزش تاریخ استفاده کنیم، بهترین توصیه برای افزایش درک دانشجویان از تاریخ چیست و سوالات بسیار فراوانی که نشان از مسئله‌مند بودن این موارد در نگاه وی است. این کتاب، بهترین شیوه آموزش تاریخ، آراء و نظرات بیش از ۲۰۰ مورخ برجسته را به دست می‌دهد که دارای سابقه برجسته‌ای در تدریس تاریخ در دانشگاه‌ها هستند؛ تجربیاتی که آموزگاران برجسته در پی سال‌ها تدریس تاریخ بدان دست یافته‌اند. محتوی این اثر شامل یک مقدمه و شش فصل با عنوان‌های زیر است:

- فصل اول: مورخان در مقام آموزگاران
- فصل دوم: موضوعی به گستردگی عشق، اشتیاق و انگیزه
- فصل سوم: انتظارات و امیدهای دانشجویان
- فصل چهارم: بهترین آموزگاران تاریخ چه می‌گویند: تاریخ در کلاس
- فصل پنجم: ارتقای یک آموزگار
- فصل ششم: تبدیل شدن به بهترین آموزگار: توصیه‌های برای اساتید و گروه‌های تاریخ

عنوان کتاب: غنی‌سازی آموزش تاریخ و یادگیری

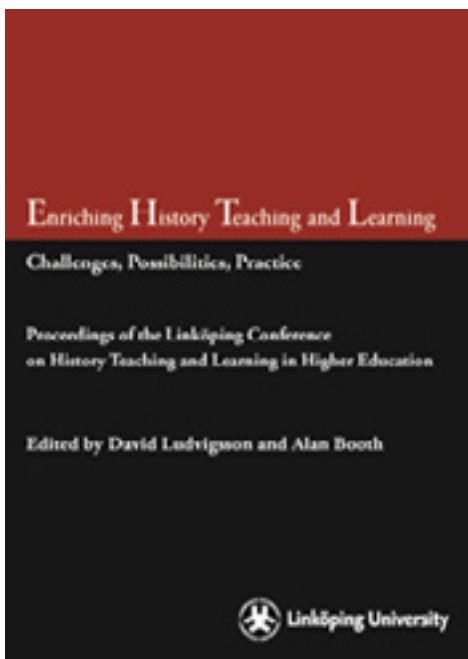
دیوید لودوینگسون و آلن بوث، دو تن از برجسته‌ترین اساتید آموزش تاریخ، در این کتاب آموزشی با استفاده از نظریات دیگر صاحب‌نظران این حوزه این اثر را به چاپ رسانده‌اند. در این کتاب، ۸ مقاله با عنوان‌های زیر به چاپ رسیده است:

- دانش اصلی و ارتباطات اصلی به قلم دیوید لودوینگسون و آلن بوث
- عناصر دانشجویی، نظارت و پایان‌نامه‌های دانشجویی در رشته تاریخ به قلم استفان اکرانترز، جنی پارلیدن و اولف اولسون
- ارزیابی مداوم دانش تاریخ و شایستگی دانشجویان: چالش‌ها، تهدیدها و فرصت‌ها به قلم کی. جی. هامرلوند
- فراتر از نمره: دانشجویان در جایگاه دستیار در تهیه محتوی تاریخ عمومی به قلم آلیسون تولز
- چگونه مورخان متون علمی را بخوانند و آن را به دانشجویان منتقل کنند؟ به قلم فردریک نیومن
- رشد تفکر انتقادی دانشجویان از طریق آموزش کتاب‌های درسی تاریخ: نمونه‌ای موردی به قلم آنره سوکولوف
- تاریخ یکسان از برای همه؟ تنظیم تاریخ به قلم گئورگی نوآکی
- چگونه مورخان به آموزگار تبدیل می‌شوند؟ به قلم آلن بوث

عنوان کتاب: تکوین تاریخ: راهنمای آموزش و یادگیری تاریخ در مدارس استرالیا

تکوین تاریخ توسط مجموعه‌ای از متخصصان آموزش تاریخ به سرپرستی تونی تیلور و کارمل یانگ، اساتید دانشگاه مانس و سیدنی، تهیه شده است. در این کار گروهی که حاصل تجربیات جمعی از متخصصان این رشته است، راهکارها و شیوه‌های آموزش تاریخ مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. ساختار این کتاب دارای یک مقدمه و هشت فصل به قرار زیر است:

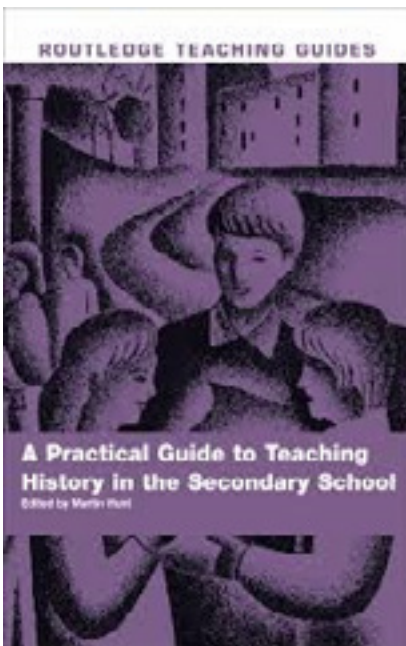
- فصل اول: ملاقات با گذشته
- فصل دوم: سرشت یادگیری تاریخ
- فصل سوم: فراگرفتن تاریخ
- فصل چهارم: ساخت یادگیری و آموزش
- فصل پنجم: تاریخ و تعلیمات مدنی
- فصل ششم: آموزش تاریخ و فناوری اطلاعات
- فصل هفتم: آموزگار تاریخ در محل کار.
- فصل هشتم: جایگاه تاریخ در برنامه‌ریزی مدارس

عنوان کتاب: راهنمایی کاربردی برای آموزش تاریخ در مدارس متوسطه

این اثر نخستین بار در سال ۲۰۰۷ به سرپرستی مارتین هانت، استاد دانشگاه متروپلیتن منچستر توسط انتشارات راتلیج به چاپ رسید. این اثر مرکب از ده فصل به شرح زیر است:

- فصل اول: مقدمه
- فصل دوم: چرا تاریخ می‌آموزیم؟
- فصل سوم: برنامه‌ریزی
- فصل چهارم: راهکارهای آموزش و رهیافت‌ها
- فصل پنجم: نقش بازی کردن به مثابه تاریخ فعال
- فصل ششم: آموزش استدلال علی
- فصل هفتم: آموزش تفسیرهای تاریخی
- فصل هشتم: اطمینان از کلاس درس
- فصل نهم: بهره‌گیری از فناوری‌های ارائه
- فصل دهم: ارزیابی هم‌تا

نامه بالندگی دانشگاه فرهنگیان

● شماره دوم ● اردیبهشت ۱۳۹۷

مدیر مسئول

دکتر رضا کچوئیان

دبیر علمی

دکتر حاتم فرجی

مدیر اجرایی

فاطمه مقاره زاده

سر دبیر محتوایی این شماره

دکتر محمدرضا روزبهانی

طراح و صفحه آر:

اسماعیل عظیمی، زهرا شکراللهی

شماره تماس

(۰۲۱ ۸۷۷۵۱۴۱۰)

